

Česká zemědělská univerzita v Praze

Institut vzdělávání a poradenství

Katedra celoživotního vzdělávání a podpory studia

Prevence rizikového chování na střední odborné škole

Bakalářská práce

Autor: Kristýna Kuklová, DiS.

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Jirsáková, Ph.D.

2023

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Institut vzdělávání a poradenství

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Kristýna Kuklová, DiS.

Učitelství praktického vyučování

Název práce

Prevence rizikového chování na střední odborné škole

Název anglicky

Prevention of Risk Behavior at Secondary Vocational School

Cíle práce

Cílem bakalářské práce je zmapovat a zhodnotit na vybrané střední odborné škole/učilišti současnou prevenci rizikového chování, zjistit názory a postoje žáků v oblasti prevence a dle zjištěných poznatků poskytnout škole návrhy a doporučení pro prevenci rizikového chování.

Metodika

V teoretické části práce bude provedena rešerše odborné literatury, budou definovány základní pojmy týkající se rizikového chování, příčiny rizikového chování a její prevence u adolescentů, včetně legislativy a charakteristiky školního poradenského pracoviště.

V praktické části budou popsány základní informace o vybrané střední odborné škole/učilišti, dále bude provedeno kvantitativní dotazníkové šetření mezi žáky a rozhovor se školním metodikem prevence. Dle zjištěných skutečností budou navržena doporučení pro zlepšení primární prevence rizikového chování na vybrané střední odborné škole/učilišti.

Postup zpracování BP – doporučené termíny:

- 1) do dubna 2022 – zadávací list – formulace cíle a metodiky
- 2) do konce září 2022 – většina teoretické části práce
- 3) do konce prosince 2022 – dokončení praktické části práce
- 4) leden 2023 – finalizace a úpravy práce
- 5) únor 2023 – odevzdání bakalářské práce

- veškeré části je nutné konzultovat s vedoucím práce

- domluvit si pravidelné konzultace jednotlivých částí práce

- nutná konzultace na dotazníkové šetření či rozhovor – schválení otázek vedoucím práce

Doporučený rozsah práce

dle pravidel pro psaní bakalářských prací

Klíčová slova

rizikové chování, primární prevence, střední odborná škola, metodik prevence, žák

Doporučené zdroje informací

- KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-793-4.
- KOVAŘÍKOVÁ, Miroslava. Krizové situace ve škole: bezpečnostní problematika ve školní praxi. Vydání 1. Praha: Grada, 2020. 125 stran. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2731-8.
- MIOVSKÝ, Michal, Roman GABRHELÍK, Miroslav CHARVÁT, Lenka ŠŤASTNÁ, Lucie JURYSTOVÁ a Veronika MARTANOVÁ. Kvalita a efektivita v prevenci rizikového chování dětí a dospívajících. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. Monografie. ISBN 978-80-7422-391-4.
- SOBOTKOVÁ, Veronika a kol. Rizikové a antisociální chování v adolescenci. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014. 147 s. ISBN 978-80-247-4042-3.
- TITMANOVÁ, Michaela. Prevence rizikového chování: praktická příručka pro práci se třídou. Praha: Univerzita Karlova, 2019. ISBN 978-80-7603-034-3.
- VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie: dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2846-2.

Předběžný termín obhajoby

2022/23 LS – IVP

Vedoucí práce

PhDr. Jitka Jirsáková, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra celoživotního vzdělávání a podpory studia

Elektronicky schváleno dne 25. 5. 2022

PhDr. Lucie Smékalová, Ph.D. et Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 7. 6. 2022

Ing. Karel Němejc, Ph.D.

Pověřený ředitel

V Praze dne 24. 01. 2023

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma:

Prevence rizikového chování na střední odborné škole

vypracovala samostatně a citovala jsem všechny informační zdroje, které jsem v práci použila a které jsem rovněž uvedla na konci práce v seznamu použitých informačních zdrojů.

Jsem si vědoma, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, především ustanovení § 35 odst. 3 tohoto zákona, tj. o užití tohoto díla.

Jsem si vědoma, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím s jejím zveřejněním podle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a to i bez ohledu na výsledek její obhajoby.

Svým podpisem rovněž prohlašuji, že elektronická verze práce je totožná s verzí tištěnou a že s údaji uvedenými v práci bylo nakládáno v souvislosti s GDPR.

V Praze dne 21. 2. 2023

.....
Kristýna Kuklová, DiS.

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala vedoucí bakalářské práce paní PhDr. Jitce Jirsákové, Ph.D., za vstřícný a trpělivý přístup a za odborné rady udělované mi při zpracování této práce. Dále děkuji řediteli školy panu Mgr. Zdeňku Zitkovi a panu zástupci Mgr. Davidu Jeřábkovi za umožnění provést dotazníkové šetření na škole a žákům, bez kterých by šetření nebylo možné. Poděkovat bych chtěla i své rodině za velkou podporu po celou dobu mého studia.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá tématem prevence rizikového chování na středních odborných školách a učilištích. Cílem práce bylo zmapovat a zhodnotit současnou prevenci rizikového chování na vybraném odborném učilišti. Formou dotazníkového šetření, které bylo provedeno v různých oborech vzdělávání a v různých ročnících školy, měly být zjištěny názory a postoje žáků v oblasti prevence a získané poznatky měly posloužit škole k vytvoření návrhů a doporučení pro další prevenci rizikového chování.

V teoretické části byla provedena rešerše odborné literatury, definovány byly základní pojmy týkající se adolescence, rizikového chování, návykových látek a jejich prevence, uvedeny byly příčiny vzniku rizikového chování včetně legislativy a charakteristiky školních poradenských pracovišť.

V praktické části byly popsány základní informace o vybrané střední škole a bylo provedeno kvantitativní dotazníkové šetření mezi žáky 1. až 3. ročníků, zaměřené na informovanost o návykových látkách a zkušenostech s nimi. Současně byl realizován rozhovor se školním metodikem prevence vybrané školy za účelem zjištění informací o uskutečňované prevenci rizikového chování. Dle zjištěných skutečností byla zhodnocena situace týkající se preventivních opatření a byla navržena doporučení pro zlepšení primární prevence na vybrané škole.

Cíle bakalářské práce bylo dosaženo zpracováním výzkumných otázek školního metodika prevence a žáků vybrané školy. V závěru práce jsou uvedeny zjištěné skutečnosti, jež přispěly k vytvoření návrhu opatření v rámci preventivního programu vybrané školy.

Klíčová slova

rizikové chování, prevence, adolescence, návykové látky, metodik prevence, střední odborná škola

Abstract

This bachelor thesis is dedicated to the topic of preventive behaviour at specialized high schools and apprentice training schools. Based on the undergone survey, which took place in different branches and in different age groups, evaluation of current opinions regarding prevention has been made. As a result of that, suggestions and recommendations regarding risky behaviour have been offered to schools.

In the theoretical part, research of specialized literature was conducted, and basic terms were defined regarding risky behaviour, addictive substances, adolescence and prevention, the causes of risky behaviour formation, including legislation and characteristics of school consulting departments.

The practical part was dedicated to the description of basic information about the selected high schools / apprentice training schools. Moreover, a quantitative questionnaire was performed among students of 1st to 3rd grades focused on the topic of level of information and experience regarding addictive substances. Furthermore, a dialogue was held with the school prevention methodologist with the aim of gathering information regarding already existing tools of risky behaviour prevention.

Based on gained information, an assessment was made and recommendations for primary prevention improvement have been suggested to a selected school.

The aim of the final thesis was reached by processing the school methodologist questionnaire at the selected school. The final part of the thesis presents acquired information with the goal to help create/ preventive rules at a particular school.

Keywords

risky behaviour, prevention, adolescence, addictive substances, prevention methodologist, technical high school

OBSAH

ÚVOD	11
TEORETICKÁ ČÁST	
1 Cíl a metodika	13
1.1 Cíl	13
1.2 Metodika	13
2 Adolescence	14
2.1 Riziková mládež	15
3 Prevence	17
3.1 Primární prevence	17
3.1.1 Nespecifická primární prevence	18
3.1.2 Specifická primární prevence	19
3.2 Sekundární prevence	20
3.3 Terciární prevence	20
4 Školní prevence a legislativa	21
4.1 Školní poradenské pracoviště	21
4.1.1 Ředitel školy a školského zařízení	22
4.1.2 Třídní učitel	22
4.1.3 Školní metodik prevence	23
4.1.4 Výchovný poradce	25
4.2 Legislativní rámec krizového řízení školy	25
4.3 Minimální preventivní program	27
4.4 Formy práce se školní třídou	28
4.4.1 Preventivní programy	28
4.4.2 Intervenční programy	29
5 Rizikové chování	30
5.1 Teorie rizikového chování	31
5.2 Syndrom rizikového chování	32

5.2.1	Faktory ovlivňující vznik SRCH-D	32
6	Návykové látky	35
6.1	Dělení návykových látek	35
6.1.1	Legální návykové látky	35
6.1.2	Nelegální návykové látky	36
6.1.3	Psychotropní látky a účinky	37
6.1.3.1	Alkohol	37
6.1.3.2	Opioidy a opiáty	38
6.1.3.3	Konopné drogy	39
6.1.3.4	Halucinogeny	39
6.1.3.5	Psychomotorická stimulancia	39
6.1.3.6	Těkavé látky	39
6.1.3.7	MDMA a taneční drogy	40
6.1.3.8	Tabák	40
6.2	Příznaky užívání návykových látek	40
6.3	Přístup k žákovi s podezřením na užívání návykových látek	41
6.4	Přehled situace v oblasti nelegálních drog v ČR	42
6.4.1	Studie mladistvých „Mladé hlasy“	43

PRAKTICKÁ ČÁST

7	Charakteristika střední školy	44
7.1	Prevence rizikového chování na vybrané škole	45
7.2	Metodika	46
7.3	Rozhovor s metodikem prevence	47
7.4	Dotazníkové šetření	49
7.5	Vyhodnocení výsledků dotazníkového šetření	50
7.5.1	Vyhodnocení výzkumných otázek	69
7.6	Vlastní doporučení	70
	ZÁVĚR	73
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	75
	SEZNAM GRAFŮ	80

SEZNAM ZKRATEK 81

SEZNAM PŘÍLOH..... 82

Příloha č. 1 – Minimální preventivní program

Příloha č. 2 – Bezpečnostní plán

Příloha č. 3 – Krizový plán

Příloha č. 4 – Vzor dotazníku

Příloha č. 5 – Dotazník pro žáky

ÚVOD

Dospívání je považováno za přechodné období mezi dětstvím a dospělostí. Je to fáze, kdy jedinec již není dítě, ale ještě není ani dospělý. V této době dochází k mnoha změnám každého dospívajícího jedince. Čeká na něj poznávání sebe sama, hledání se a nalézání správného sociálního a zároveň i společenského postavení a zařazení se. Dochází k prolínání psychického vývoje po stránce intelektuální, citové, sexuální a sociální s problematikou biologickou v podobě hormonálních změn a způsobu života jedince. Důležitým základem vývoje dospívajících je prostředí rodiny, kde vyrůstá, získává návyky, poznává společenské chování a přebírá vše, co jim rodiče chtějí dát. Jsou jejich životním vzorem. Širším prostředím, které ovlivňuje formování osobnosti je škola, která přispívá svým výchovně vzdělávacím procesem k jejich správnému rozvoji, a to pozitivním působením pedagogických i nepedagogických pracovníků. Neméně důležitá jsou místa, kde tráví dospívající svůj volný čas. Zde existuje větší riziko jejich ovlivnění ze strany vrstevníků, jež může vést k rizikovému chování.

Řada jedinců se nechá zlákat k experimentování s návykovými látkami, jež může odstartovat závažné změny v chování. Může to být jen pokus nebo důvod k zahánění problémů se školním prospěchem, ale také to může signalizovat nebezpečí šikany nebo vážnější nesoulad v rodině směřující až k rozvodu rodičů, který mnozí dospívající velice těžko snášejí. Adolescenti jsou ve větší míře ovlivnitelní a neuvědomují si nebezpečí užívání návykových látek. Nechají se strhnout svými vrstevníky, a proto nelze podceňovat včasnou prevenci. Je potřeba jim předávat dostatečné informace a zajistit vhodnou prevenci nejen ve školách.

Je to velice rozsáhlé téma, ale dle mého názoru již méně diskutované. Současná doba přináší i jiné problémy ve společnosti a návykové látky se bohužel stávají součástí života adolescentů a stále častěji se podceňuje jejich škodlivost. Přesvědčila jsem se o tom při sběru informací dostupných ve starších publikacích zabývajících se touto formou rizikového chování. Do popředí se dostávají knižní publikace s jinými tématy rizikového chování.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části. V teoretické části je čerpáno z odborné literatury, kde jsou vysvětleny základní pojmy z oblasti prevence rizikového chování, návykových látek, adolescence, legislativy a charakteristiky poradenských pracovišť.

Praktická část zpracovává dotazníkové šetření mezi žáky vybrané školy a rozhovor se školním metodikem prevence, vyhodnocuje výzkumné otázky a předkládá návrh doporučení preventivního programu.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Cíl a metodika

1.1 Cíl

Cílem bakalářské práce bylo zmapovat a zhodnotit na vybrané střední odborné škole/učilišti současnou prevenci rizikového chování, zjistit názory a postoje žáků v této oblasti prevence a dle zjištěných poznatků poskytnout škole návrhy a doporučení pro prevenci rizikového chování.

1.2 Metodika

V teoretické části práce byla provedena rešerše odborné literatury, definovány byly základní pojmy týkající se rizikového chování, jeho příčin a prevence u adolescentů, včetně legislativy a charakteristiky školního poradenského pracoviště.

V praktické části byly popsány základní informace o vybrané střední odborné škole/učilišti, dále bylo provedeno kvantitativní dotazníkové šetření mezi žáky a rozhovor se školním metodikem prevence. Dle zjištěných skutečností byla navržena doporučení pro zlepšení primární prevence rizikového chování na vybrané střední odborné škole/učilišti.

2 Adolescence

Termín adolescence je převzat z latinského slova adolescere neboli dorůstání nebo dospívání. Termín označuje určité období života jedince a byl použit poprvé v 15. století (Macek, 2003, s. 9).

Kalina a kol. (2008, s. 257) uvádějí, že za počátek dospívání je považováno období kolem 10.-11. roku života, jež je spojeno s obdobím puberty. Objevují se pro toto období typické změny psychické, fyzické a sociální, dochází k pohlavnímu dozrávání a k postupnému dozrávání v dospělého člověka.

Vágnerová a Lisá (2021, s. 373) definuje dospívání jako období hledání a přehodnocování, kdy by měl jedinec zvládnout proměnu svou i vzájemných vztahů s ostatními lidmi a docílit příznivého sociálního postavení.

Kabíček, Csémy a Hamanová (2014, s. 17-18) popisují období dospívání (adolescence) jako vývojové období vymezené mezi 10. a 19. rokem života. V daném období dochází k rychlým změnám biologickým, společenským a hlavně psychickým. Zrychluje se růst jedince a pohlavní dospívání. Dospívající hledá sám sebe, svou identitu a začíná se osamostatňovat od rodiny. Období je také nazýváno pubertou. Je to rychlá fáze adolescence s řadou biologických změn. Vrcholem puberty je dosažení základní pohlavní zralosti.

Říčan (2013, s. 278) dělí dospívání na dvě období – pubescenci a adolescenci. Období pubescence, které je mezi 11.-15. rokem, dostalo název dle ochlupení, jež se v tomto období objevuje na ohanbí. Adolescence pochází z latinského slova dorůstání a zahrnuje období 15-22 let věku.

Vágnerová a Lisá (2021, s. 374-375) rozlišují dvě fáze adolescence:

- **Raná adolescence**

Označovaná také jako pubescence zahrnuje prvních pět let dospívání, a to mezi 11.-15. rokem vývoje. Viditelnou změnou je tělesné dospívání spojené s pohlavním dozráváním. Dochází ke změně zevnějšku dospívajícího, mění se způsob jeho myšlení a důsledkem hormonálních změn se mění i emoční prožívání. Tyto změny mohou mít subjektivní i objektivní dopad. Dospívající se odpoutávají od rodičů

a více se upínají na vrstevníky. Důležitým sociálním mezníkem je ukončení povinné školní docházky v 15 letech a diferenciací dalšího směřování.

Raná adolescence je doprovázena vývojem sekundárních pohlavních znaků. U chlapců jde o zvýšený růst vousů a znatelnou hlasovou mutaci. U dívek dochází k lehké změně formování hlasu (Kabíček, Csémy a Hamanová, 2014, s. 22).

S vývojem pohlavních znaků se začínají hlásit pohlavní pudy a zvyšuje se zájem o opačné pohlaví (Macek, 2003, s. 35-36).

- **Pozdní adolescence**

Nastupuje v dalších pěti letech života a trvá přibližně od 15 do 20 let věku. Adolescenti pohlavně dozrávají a často u nich dochází k prvnímu pohlavnímu styku. Je to období komplexnější psychosociální proměny, kdy se mění i postavení dospívajícího ve společnosti. V tomto období končí profesní příprava jedince spojená s nástupem do zaměstnání, popřípadě pokračování ve studiu. Nastává oddálení či dosažení ekonomické samostatnosti. V 18 letech dosahuje adolescent dospělosti a podle práva získává svobodu pro své rozhodování, ale je také plně zodpovědný za své jednání.

V tomto období dochází k útlumu sexuálního experimentování a přicházejí trvalejší vztahy. Intimní vztahy jsou pro ně důležitější a častěji je chápou jako lásku a závazek. Starší adolescent chápe sám sebe jako součást společnosti (Kabíček, Csémy a Hamanová, 2014, s. 31).

Adolescenti již mají v tomto období potřebu někam patřit a něco s někým sdílet. Zamýšlí se více sám nad sebou, nad svou pracovní i životní budoucností. Dostává se na rozcestí dospělosti a rozhoduje se, jakou cestou se vydá. Nabízí se mu studium na vysoké škole, výběr zaměstnání, uzavření manželství nebo přijetí rodičovské role (Macek, 2003, s. 36).

2.1 Riziková mládež

Na definici pojmu riziková mládež neexistuje mezi autory jednotný názor. V oboru sociální pedagogiky je možno se setkat s termínem sociálně znevýhodněná skupina, označující děti a mládež pocházející z dysfunkčních rodin (např. rodiče alkoholici,

nedostatečné vzdělání rodičů). Můžeme říci, že jde o děti trpící v rodině sociokulturní deprivací. To znamená, že žijí v podmínkách nepodporující jejich intelektový, citový a mravní rozvoj. Lze sem zařadit mladé lidi, kteří jsou dlouhodobě bez zaměstnání, nebo děti z určitých částí velkých měst (Průcha, 2009, s. 88).

Labáth (2001, s. 11) považuje za rizikovou mládež adolescenty, „u kterých je následkem spolupůsobení více faktorů zvýšená pravděpodobnost selhání v sociální a psychické oblasti“.

Za rizikovou mládež jsou považováni jedinci, u nichž jsou typické agresivní projevy, disociální chování, tedy ti, kdo přicházejí častěji do kontaktu se sociálně patologickými jevy (např. alkoholismus, kouření, drogová závislost, kriminalita a delikvence, patologické hráčství, šikanování, virtuální drogy, vandalismus apod. (Sobotková a kol., 2014, s. 44).

3 Prevence

Slovo prevence pochází z latiny a lze jej pochopit jako opatření učiněná předem, včasnou ochranu a obranu. V současnosti je znám pojem prevence rizikového chování, ale v minulosti se hovořilo o sociálně patologických jevech. Na prevenci pohlížíme jako na souhrn intervencí s cílem snížit, nebo zamezit výskytu a šíření rizikového chování (Martanová Pavlas, 2023).

David Farrington napsal: „Je pravděpodobné, že události, které se stanou mezi počtím a třetím tokem života, jsou prvními kroky ve vývojové řadě vedoucí k poruchám chování v dětství, případně k adolescentní delikvenci a zločinu v dospělosti“ (Jedlička a kol., 2015, s. 409).

Ciklová (2016, s. 7) spojuje pojem prevence s aktivitami, které mají předcházet rizikovému chování, nemocem, nedobrym vztahům apod. Ale dle její myšlenky není principem prevence ve školách pouze předcházet rizikovým jevům, ale vychovávat jedince ke zdravému životnímu stylu, sebevědomí a vést je k rozvoji sociálních kompetencí a dovedností.

Bělík a Svoboda Hoferková (2018, s. 35) popisují pojem prevence jako slovo používané v běžném životě a označující souhrn opatření, používaných k předcházení nežádoucích jevů, nemocí, zločinů, nehod, neúspěchů ve škole, sociálních konfliktů, násilností aj.

Prevenci lze dělit na prevenci primární, sekundární a terciární (Martanová Pavlas, 2023).

3.1 Primární prevence

„Hlavním cílem školské primární prevence je předcházet a současně redukovat míru rizik spojených s konkrétními projevy rizikového chování a popř. – pochopitelně – zamezit u co nejvyššího počtu osob tomu, aby se u nich výraznější projevy rizikového chování vůbec objevily“ (Kabíček, Csémy a Hamanová, 2014, s. 125).

Jedlička a kol. (2015, s. 410) popisují jako cíl primární prevence v raném a předškolním věku upevnění, jako důležitou životní hodnotu cenu zdraví, které je potřeba chránit. V tomto věku je nutné podporovat vytváření zdravých sociálních

vztahů nejen v rodině, ale i mimo ni, zdůrazňovat případné ohrožení a schopnost využití možností, jak předcházet těmto nebezpečím.

Kalina a kol. (2008, s. 18) tvrdí, že cílem primární prevence je odradit, nebo alespoň odložit co nejdéle první kontakt s drogou. Programově má za úkol podporovat zrání jednice pro nalezení co nejjednodušší cesty při hledání vlastní identity.

Dle MŠMT (2023b) je „primární prevence výchova ke zdravému životnímu stylu a k rozvoji pozitivního sociálního chování a rozvoji psychosociálních dovedností a zvládnání zátěžových situací osobnosti“. Primární prevence je zaměřena na předcházení rizik směřujících k rizikovému chování žáků (MŠMT, 2023b):

- „agrese, šikana, kyberšikana, násilí, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie,
- záškoláctví,
- závislostní chování, užívání všech návykových látek, netolismus, gambling,
- rizikové sporty a rizikové chování v dopravě,
- spektrum poruch příjmu potravy,
- negativní působení sekt,
- sexuální rizikové chování.“

3.1.1 Nespecifická primární prevence

MŠMT (2023b) zahrnuje do nespecifické primární prevence veškeré aktivity spojené se zdravým životním stylem, smysluplným využíváním volného času v zájmových, sportovních a volnočasových aktivitách, s osvojováním sociálního chování a dodržováním společenských pravidel. Vede ke zdravému rozvoji osobnosti, odpovědnosti za své jednání.

Ciklová (2016, s. 8) tvrdí, že do nespecifické primární prevence patří aktivity, jež mají za cíl podporovat zdravotní životní styl, osvojovat si sociální chování a využívat organizace volného času k těmto účelům určené, např. sportovní zájmové aktivity a podobné programy.

3.1.2 Specifická primární prevence

MŠMT (2023b) zahrnuje do specifické primární prevence „aktivity a programy, které jsou zaměřeny specificky na předcházení a omezování výskytu jednotlivých forem rizikového chování žáků“.

Ciklová (2016, s. 8) tvrdí, že je určena všem žákům školských zařízení. Náleží sem aktivity, jejichž cílem je předcházet výskytu rizikových jevů či je omezovat.

Specifickou primární prevenci členíme do tří úrovní, jež jsou definovány dle cílové skupiny a míry jejího ohrožení rizikovými jevy (Martanová Pavlas, 2023).

- **Všeobecná primární prevence** je zaměřena na běžnou populaci bez členění na méně rizikové či více rizikové skupiny. Program je určen pro větší počet osob, jako jsou třídy či sociální skupiny. Tyto programy realizují lidé se specifickými dovednostmi, např. policisté nebo záchranáři, lidé se základním lektorským výcvikem nebo vzděláním školního metodika prevence. Cílem tematických programů je zamezení nebo oddálení užívání návykových látek.
- **Selektivní primární prevence** je zaměřena na skupiny osob více ohrožených a vystavených silnějšímu působení rizikových faktorů než ostatní skupiny populace. Může se jednat o děti alkoholiků, děti ze sociálně slabších rodin nebo žáky, kteří mají ohrožený prospěch ve škole nebo nemají dokončené vzdělání. Programy se zaměřují na sociální dovednosti, vztahy, komunikaci aj. Zde je již kladen větší důraz na vzdělání osoby realizující programy zaměřené na danou cílovou skupinu. Stupeň vzdělání by měl odpovídat minimálně bakalářskému vzdělání s odpovídajícím zaměřením, například psychologie, adiktologie, speciální pedagog.
- **Indikovaná primární prevence** je cílena na jedince nebo skupiny více ohrožené působením rizikových faktorů, nebo u nichž se případně již rizikové chování projevilo. Cílem je co nejdříve problém diagnostikovat, specifikovat, zhodnotit a co nejrychleji zahájit intervenci. Jedním z cílů prevence je nejen snížit užívání a četnost užívání drog a zmírnění následků, ale také vymezení rizikové faktory spojené např. s duševními problémy či problémy dětí s ADHD.

3.2 Sekundární prevence

Kalina a kol. (2008, s. 20) tvrdí, že cílem sekundární prevence je předcházet vzniku, rozvoji a přetrvávání závislosti osob užívajících drogu, nebo osob, které se staly na drogách závislými. V případě léčby se rozlišuje léčba vedoucí k abstinenci, léčba vedoucí ke kontrolovanému užívání nebo udržovací léčba, která spočívá v podávání substituční látky v rámci terapeutického záměru.

Bělík a Svoboda Hoferková (2018, s. 36) uvádějí, že sekundární prevence je cílena na rizikové osoby, u nichž je vyšší pravděpodobnost, že se mohou stát pachatelem či samotnou obětí trestného činu. Prevencí se zabývají instituce krizových center, poraden, střediska výchovné péče aj.

3.3 Terciární prevence

Kalina a kol. (2008, s. 22-23) tvrdí, že terciární prevencí se rozumí předcházení vážnému, trvalému, zdravotnímu či sociálnímu poškození z užívání drog. V této prevenci se využívá **sociální úrovně**, kam řadíme aktivní pomoc s hledáním zaměstnání nebo nového bydlení, pomoc při komunikaci s úřady, pojišťovny, pomoc rodině, chráněné bydlení či chráněná pracovní aktivita. V rámci **biologické úrovně** se zlepšuje péče o zdraví uživatelů drog. Řadíme sem zejména předcházení vážným nemocem, pomoc s výměnou jehel a stříkaček, poskytování informací o případných komplikacích ve formě abscesů, flebitid, trombóz a následné léčby. V souvislosti s prevencí a zprostředkováním cílené zdravotnické pomoci drogově závislým se jejich zdravotní stav zlepšuje. **Psychologickou pomocí** rozumíme doléčovací aktivity, poradenství skupinové či individuální, motivační tréninky, prevence relapsu a poradenství.

4 Školní prevence a legislativa

Pedagogicko-psychologické poradenství ve školství může pozitivně ovlivnit individuální vývoj i vzdělávání žáků a činnost školy. Poradenské služby ve školství jsou na vzestupu. Poradenská zařízení poskytují preventivně výchovnou péči, odborné speciálně pedagogické služby, pedagogicko-psychologické služby. Správně koncipovaný a fungující systém poradenských služeb je velice efektivním nástrojem prevence zneužívání či experimentování s návykovými látkami i ostatních rizikových forem chování žáků. Účelným a účinným poskytováním poradenských služeb ve školství je systémové propojení organizace služeb, odbornost pracovníků a zajištění po ekonomické stránce. Náplní poradenských zařízení je zajišťování žákům, jejich zákonným zástupcům, školám, školským zařízením informační, poradenskou, diagnostickou a metodickou podporu a pomoc. V případě nutnosti a potřeby jsou školská poradenská zařízení nucena spolupracovat s orgány sociálně-právní ochrany dětí, zdravotnickými zařízeními a jinými institucemi, aby byla žákům a studentům zajištěna odpovídající péče (Jedlička a kol., 2015, s. 338-339).

4.1 Školní poradenské pracoviště

Školní poradenské služby poskytují na školách výchovní poradci společně se školními metodiky prevence, zaměřujícími se na prevenci všech forem rizikového chování. Složení pracovníků poskytujících poradenské služby může do jisté míry ovlivnit kvalitu a rozsah poradenských služeb. Maximální bezpečnost ve škole je závislá na snaze vedení školy zajistit služby psychologů a speciálních pedagogů, popřípadě rozšířit služby o testování žáků na přítomnost návykových látek. Ředitel školy je zodpovědný za poskytování poradenských služeb ve škole a za zajištění odborníků splňujících kvalifikační požadavky dle zákona (Miovský a kol., 2012, s. 40-41).

Pokud škola nemá školní poradenské pracoviště, poradenské služby poskytují pouze výchovní poradci a školní metodici prevence. Z důvodu nedostatku času a částečně i z nedostatečných odborných znalostí nemohou řešit problémy, které přináší současný vzdělávací systém. Školy, jež mají svá vlastní poradenská pracoviště složená z výchovných poradců, školních metodiků prevence, psychologů

a speciálních pedagogů, mají v této oblasti velice pozitivní zkušenosti. Současná legislativa ale neřeší financování těchto odborníků ve školách, a proto nejsou zajištěny optimální podmínky a stabilita kvalitního systému poradenských služeb (Knotová a kol., 2014, s. 26).

4.1.1 Ředitel školy a školského zařízení

Zodpovídá za preventivní opatření a následně za řešení případných zjištěných projevů rizikových forem chování. Přímou se podílí na vytváření takových podmínek, aby nedocházelo k rozvoji rizikového chování, a to zejména (MŠMT, 2023b) následujícími způsoby:

- zajišťovat poskytování poradenských služeb ve škole zaměřených na primární prevenci, koordinovat tvorbu, kontrolovat realizaci a pravidelně vyhodnocovat Minimální preventivní program školy,
- zanezt do školního a vnitřního řádu školy aktuální problémy, které souvisí s výskytem rizikového jevu ve škole,
- jmenovat školního metodika prevence nebo pedagogického pracovníka, určeného k výkonu funkce v oblasti prevence rizikového chování,
- systematicky vzdělávat školního metodika v oblasti primární prevence,
- podporovat týmovou spolupráci pedagogických pracovníků školského zařízení a celého poradenského systému při přípravě, realizaci a vyhodnocování preventivních programů,
- spolupracovat s metodikem prevence v pedagogicko-psychologické poradně a s krajským školským koordinátorem,
- monitorovat a vyhodnocovat preventivní programy, realizovat opatření ve školním řádu a vnitřním řádu.

4.1.2 Třídní učitel

Ciklová (2016, s. 40-41) tvrdí, že třídní učitel by měl znát třídu jako sociální útvar, dynamiku a chápat veškeré děje, které ve skupině probíhají. Třídní učitel je ten, který má k žákům nejbližší a jenž by měl umět vytvořit pohodové klima ve třídě, vnímat změny a šetrně s nimi pracovat. Jeho snahou by mělo být vytvoření pohody,

pozitivního klimatu a funkčnosti skupiny pro školní práci. Pro vytvoření kvalitních interpersonálních vztahů je důležitá vzájemná komunikace učitele a žáka.

Ve vztahu k primární prevenci má třídní učitel (MŠMT, 2023b):

- spolupracovat se školním metodikem a zachycovat varovné signály, podílet se na realizaci preventivního programu a pedagogické vztahové diagnostice mezi žáky,
- motivovat žáky při vytváření vnitřních pravidel třídy v souladu se školním řádem, důsledně jej dodržovat a podporovat pozitivní rozvoj vzájemných vztahů ve třídě,
- zprostředkovávat komunikaci se všemi členy pedagogického sboru a garantovat spolupráci školy se zákonnými zástupci žáků,
- získávat a udržovat přehled o rodinném zázemí žáků a jejich osobnostních zvláštностech.

4.1.3 Školní metodik prevence

Knotová a kol. (2014, s. 51-54) tvrdí, že hlavním úkolem školního metodika prevence je zaměření se na primární prevenci rizikového chování dětí, žáků a studentů a tvorba Minimálního preventivního programu škol a řízení jeho plnění. Program je vytvářen na jeden školní rok a vychází z preventivní strategie školy, priorit školy oblasti prevence a z aktuálních potřeb školy. Školním metodikem prevence může být kterýkoli učitel školy s požadovanou kvalifikací pro výkon této funkce dle vyhlášky č. 317/2005 Sb. Pedagog vykonávající tuto funkci nemá sníženou pedagogickou povinnost. Stále se dnes můžeme setkat se situací, že funkci školního metodika prevence zastává výchovný poradce.

Standardní činnosti školního metodika prevence jsou stanoveny právním předpisem, přílohou č. 3/II vyhlášky č. 72/2005 Sb.:

Metodická a koordinační činnost

- koordinovat tvorbu a kontrolovat realizaci preventivního programu školy,
- koordinovat a podílet se na realizaci aktivit školy v rámci preventivních aktivit na prevenci rizikových jevů,

- metodicky vést pedagogické pracovníky školy v rámci prevence rizikových jevů,
- koordinovat vzdělávání pedagogických pracovníků v rámci prevence rizikového chování,
- koordinovat přípravy a uskutečňovat aktivity orientované na zapojení multikulturních prvků ve vzdělávacím procesu,
- koordinovat spolupráci školy s orgány státní správy, samosprávy, odbornými pracovišti a metodikem prevence v rámci problematiky prevence rizikových jevů,
- kontaktovat odborné pracoviště při výskytu rizikového jevu,
- shromažďovat zprávy a informace o žácích, kteří jsou v odborné péči specializovaných poradenských zařízení, v souladu s předpisy o ochraně osobních údajů,
- vést písemné záznamy o činnosti školního metodika prevence, o návrhu opatření a o zrealizovaných opatřeních, kde lze doložit rozsah i obsah.

Informační činnost

- zajišťovat a předávat odborné informace o problematice rizikového chování, nabídce programů, projektů, metod a forem týkajících se primární prevence ostatním pedagogickým pracovníkům školy,
- prezentovat výsledky z oblasti preventivní činnosti a získávat odborné zkušenosti v preventivní oblasti,
- průběžně vést a aktualizovat seznam spolupracovníků, kteří působí v oblasti prevence rizikových jevů, jako jsou poradny, zdravotnická zařízení, Policie ČR, nestátní organizace působící v oblasti prevence, centra krizové intervence aj.

Poradenská činnost

- vyhledávat rizikové žáky s projevy rizikového chování, poskytovat poradenské služby žákům a jejich zákonným zástupcům, popřípadě zajistit odborné pracoviště,
- spolupracovat s třídními učiteli při zjištění rizikových jevů u žáků a sledovat jejich úroveň rizika,

- připravovat podmínky pro začlenění žáků se specifickými poruchami chování a poskytnout poradenské a preventivní služby žákům a specializovaným školským pracovištím.

4.1.4 Výchovní poradce

Knotová a kol. (2014, s. 33-36) popisují, že výchovným poradcem může být kterýkoli učitel s předpoklady a požadovanou kvalifikací pro výkon funkce výchovního poradce, jenž bude do této funkce jmenován. Jeho důležitým úkolem je věnovat zvýšenou pozornost žákům, kteří vyžadují zvláštní péči. Zvýšenou péči výchovního poradce potřebují především žáci s neprospěchem, se zvýšenou omluvenou či neomluvenou absencí nebo problémoví žáci. Důležitou roli hraje výchovní poradce při řešení závažných přestupků proti školnímu řádu. V rámci prevence rizikového chování se problémové chování žáků projednává s třídním učitelem a zákonnými zástupci. Výchovní poradce má své konzultační hodiny, během nichž poskytuje konzultace nejen žákům, rodičům i kolegům. Při řešení závažných problémů žáků by měl výchovní poradce spolupracovat s orgány sociálně-právní ochrany dětí.

Vališová, Kasíková a Bureš (2011, s. 336) tvrdí, že hlavní úkoly výchovního poradce lze vidět v depistáži dětí, které vyžadují zvláštní přístup při výchově nebo vzdělávání, ve zprostředkování schůzky za účelem diagnostiky žáka v pedagogicko-psychologické poradně, zajištění integrace žáků se zdravotním postižením a poskytování informací v oblasti kariérového poradenství. Důležitou součástí pracovní náplně je spolupráce s rodiči.

4.2 Legislativní rámec krizového řízení školy

V České republice existují platné základní právní normy a metodické dokumenty, které se týkají bezpečnosti ve školách a školských zařízeních, práv a povinností pedagogických pracovníků při dodržování pravidel bezpečnosti a ochrany zdraví dítěte, krizových stavů ve škole či povinnosti školy v oblasti primární prevence rizikového chování. Základní právní dokument k tématu, který je třeba zmínit, je Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte a v souvislosti s krizovým řízením školy hraje zásadní roli

i zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon) (Kovaříková, 2020, s. 30).

Dalšími důležitými legislativními dokumenty jsou:

- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), upravuje všechny zmíněné formy vzdělávání v České republice. V § 29 se zákon věnuje bezpečnosti a ochraně zdraví ve školách a školských zařízeních. Tento paragraf stanoví povinnosti škol a školských zařízení jednat v zájmu bezpečnosti dítěte, s ohledem na jeho fyziologické potřeby a pozitivní rozvoj a také předcházet vzniku sociálně patologických jevů.
- Péči o dítě dále upravuje zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.
- Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, stanovuje, kdo je pedagogickým pracovníkem a jaké jsou zákonné předpoklady k výkonu pedagogické činnosti pedagogických pracovníků.
- Zákon č. 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek.
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vyhláškou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. 281/2001 Sb., kterou se provádí § 9 odst. 3 písm. a) zákona č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon).
- Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Dalšími legislativními dokumenty jsou zásadní metodické pokyny a doporučení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k bezpečnostním tématům (Kovaříková, 2020, s. 32-33):

- Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č. j. MŠMT-21149/2016).
- Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (č. j. 21291/2010-28).

- Metodické doporučení k bezpečnosti dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních – Minimální standard bezpečnosti (č. j. 1981/2015-1).
- Metodický pokyn k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních zřizovaných MŠMT (č. j. MŠMT-37014/2005-25).
- Norma ČSN 73 4400 – Prevence kriminality – řízení bezpečnosti při plánování, realizaci a užívání škol a školských zařízeních, která nabyla účinnosti 1. září 2016.

4.3 Minimální preventivní program

Kabíček, Csémy a Hamanová (2014, s. 120) sděluje, že se jedná o dlouhodobý preventivní program škol, který je zanesen ve školním vzdělávacím programu. Při tvorbě a realizaci programu je kladen důraz na co největší efektivitu s ohledem na omezené časové, personální a finanční možnosti. V rámci řádného provedení musí být definované krátkodobé a dlouhodobé cíle s ohledem na respektování rozdílů ve školním prostředí a snahou snižovat výskyt rizikového chování. Zároveň se musí přizpůsobit kulturním, sociálním i politickým podmínkám, struktuře školy, stejně tak specifické populaci v rámci její a jejího okolí.

Jedlička a kol. (2015, s. 367-368) tvrdí, že povinností školy je vytvářet Minimální preventivní program za účelem snížení projevů rizikových forem chování žáků. Je složen z ucelené řady koncepčních opatření, zanesených dlouhodobých cílů a aktivit souvisejících s prevencí rizikového chování ve škole. Program by měl vycházet především ze znalostí prostředí školy i jeho okolí. Cílem by neměla být v první řadě pouze represe, ale utváření bezpečného prostředí, zájmové aktivity a akce, které směřují k rozvoji osobnosti žáků a podpoře sociálních vztahů. Je závazným materiálem pro pedagogické pracovníky a vypracování tohoto materiálu je součástí kontroly České školní inspekce. Jsou zde zaneseny účinné strategie a návrhy pro zhodnocení efektivitu použitých preventivních metod komunikace mezi školou, metodikem prevence, zřizovatelem a manažerem prevence v kraji.

Minimální preventivní program je dle Metodického doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (MŠMT, č. j. 21291/2010-28):

- preventivním programem škol a školských zařízení,
- součástí školního vzdělávacího programu, vycházející z RVP,
- zaměřen na nejvyšší efektivitu, vycházející z omezených časových, personálních a finančních investic,
- definuje krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé cíle,
- je plánován tak, aby ho bylo možno zrealizovat,
- přizpůsobuje se kulturním, sociálním, politickým okolnostem v rámci školy, jejího okolí a respektuje je,
- snižuje či oddaluje výskyt rizikového chování,
- zvyšuje schopnost žáků a studentů k zodpovědnému rozhodnutí,
- má delší působnost na změnu chování,
- pojmenovává jevy a problémy z oblasti rizikového chování,
- pomáhá nejvíce ohroženým jedincům a skupinám, kteří jsou zdravotně či sociálně znevýhodněni při ochraně lidských práv,
- podporuje zdravý životní styl a poskytuje ucelené informace a dovednosti.

4.4 Formy práce se školní třídou

4.4.1 Preventivní programy

Procházka (2012, s. 170) tvrdí, že preventivní programy jsou nedílnou součástí školních vzdělávacích programů základních a středních škol. Preventivní působení na žáky by mělo být součástí každodenní výuky a mělo by být přirozené a nenásilné. Cílem programu jsou komplexní změny se zapojením žáků, studentů, pedagogů, ale i jejich rodičů.

Gillernová a Krejčová (2012, s. 122) se zmiňuje o preventivních programech zahrnutých do běžné výuky. V současnosti mohou školy vybírat z komplexních preventivních programů, realizovaných externími pracovníky spolupracujícími se školou. V rámci těchto programů je nutná připravenost a spolupráce pedagogů školy propojením témat prevence s učební látkou, tak aby se stala běžnou součástí vzdělávacího procesu.

Knotová a kol. (2014, s. 43-44) tvrdí, že cílem těchto programů je ovlivnit klima třídy a předcházet rizikovým jevům ve školních kolektivech. Pomocí preventivních programů rozvíjí žáci své komunikační a sociální dovednosti. Z praxe je potvrzeno, že dlouhodobá kontinuální práce se třídou má pozitivní vliv na podílení se žáků na řešení třídních problémů a na respektování názorů druhých.

Realizace preventivních programů:

- a) **Adaptační program** jsou vhodné pro třídy nebo skupiny žáků, kteří se potřebují přizpůsobit nové situaci, jež nastala. Učitelé mohou být žákům v procesu adaptace nápomocni a mohou do něj aktivně zasahovat a minimalizovat rizika. Program je vhodné zařadit na začátku školního roku, při změně kolektivu, příchodem nového žáka nebo při změně učitelů. Jedním z cílů adaptačních programů je vzájemné sebezpoznání účastníků. Druhým cílem je ovlivnění postoje žáka při určování pozice a své role v třídním kolektivu. Učitel se může aktivně do procesu zapojovat a ovlivňovat jej. Po adaptačních programech by měla nadále probíhat souvislá práce se třídou.
- b) **Třídnické hodiny** jsou fungujícím modelem preventivní práce třídních učitelů se třídou, ale výchovný poradce jej může svými tématy ovlivňovat.
- c) **Komunitní práce se třídou.** Učitelé se schází se žáky a společně vyhodnocují nastalé situace, které se ve třídě aktuálně vyskytly. Principem je samostatnost a angažovanost žáků při řešení vzniklého problému s případnou dopomocí dospělého.

4.4.2 Intervenční programy

Tyto programy jsou již realizovány v případě, kdy už ve třídě vládne nezdravé klima a je třeba provést žádoucí změny. Nejčastěji jsou programy realizovány při výskytu šikany ve třídě, nespolupráce učitele a žáka nebo v celkově nespolupracující a zlobivé třídě. Typickým intervenčním programem jsou krizové intervence, kde je nutný zásah učitelů ve třídě. V těchto případech by měla mít škola připravené „krizové scénáře“, které podrobně popisují, jak se má postupovat. Mohou to být situace, kdy může dojít k ohrožení jednotlivce či skupiny, nebo při ošetřování stavů způsobených silnými emočními momenty (Knotová a kol., 2014, s. 43-44).

5 Rizikové chování

Miovský a kol. (2012, s. 127) uvádí, že rizikové chování „zahrnuje rozmanité formy chování, které mají negativní dopady na zdraví, sociální nebo psychologické fungování jedince a/nebo ohrožuje jeho sociální okolí, přičemž ohrožení může být reálné nebo předpokládané“.

Miovský a kol. (2015, s. 28-29) pod pojmem rizikové chování rozumí „takové chování, v jehož důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost“.

Macek (2003) popisuje rizikové chování jako „aktivity, které přímo, či nepřímo vyúsťují v psychosociální nebo zdravotní poškození jedince, jiných osob, majetku nebo prostředí“.

Ondrejkovič a kol. (2000, s. 9) představuje rizikové chování jako „nezdravé, nemorální, všeobecně nežádoucí společenské jevy“, kterým je přisuzována vyšší míra společenské závažnosti a nebezpečnosti a jež porušují právní normy.

Krulichová, Podaná, Buriánek a kol. (2015, s. 46) „zahrnují do rizikového chování obvykle všechny projevy naznačující možnou předzvěst delikvence. Jedná se zejména o nekomfortní jednání, které se vyznačuje negativním vybočováním z norem a porušováním zavedených společenských, školních a jiných pravidel“.

Dolejš (2010, s. 15) sděluje informaci o pojmu rizikové chování z odborné literatury, kde je uveden i pod jinými názvy. Je zde vymezeno nevhodné chování adolescentů, které současná společnost nepřijímá, nebo dokonce zakazuje. Uvádí tyto pojmy (Dolejš, 2010, s. 15):

- **Problémové chování** – je označováno jako nevhodné chování jedince ve školním věku. Mohou to být nerespektující společenské normy, nedodržování běžných sociálních vztahů s prvky agrese. Ze speciálního pedagogického hlediska jedinec svými projevy obtěžuje okolí, ale nemusí dosahovat úrovně poruchy chování.
- **Disociální chování** – není nebezpečné pro jedince ani společnost. Mívá mírné odchylky od normy a projevuje se spíše klasickým zlobením, vzdorovitostí, lží a projevy zlozvyků. Takovéto chování může mít různé

příčiny, na jejich projevu se mohou podílet rodiče jedinců svou snahou o perfekcionistickou výchovu.

- **Antisociální chování** – nejvážnější porucha chování a pro společnost nebezpečná. Jsou porušovány nejen společenské, ale i právní normy. Může se jednat o delikvenci, agresi, organizovaný zločin, sexuální aberace aj.
- **Delikventní chování** – je společensky odlišné, nezákonné a ohrožující životy jednotlivců. Nezletilí jedinci jsou ovlivňováni skupinou nebo jednotlivci, kteří mají špatné návyky, nudí se, jsou bez zájmu a často se oddávají užívání alkoholu a drog. Vše je ovlivněno temperamentem, akcentací charakteru aj. a tomuto nežádoucímu chování napomáhá agresivita a adventurismus.
- **Sociální deviace** – porušení nebo odchýlení se svým jednáním a chováním od skupiny norem. Rozlišujeme primární deviaci jako reakci na určité podněty ohrožující klid člověka a sekundární deviaci, což už je důsledek reakce na označení chování jedince jako deviantního.

5.1 Teorie rizikového chování

Sobotková a kol. (2014, s. 42-43) uvádějí, že vzhledem k terminologické rozptýlenosti je třeba brát v úvahu, že tento pojem můžeme rozdělit do tří skupin:

- 1) Teorie biologicko-psychologické – teorie hledající spojitost a vzájemnou propojenost mezi chováním, charakterem, tělesnou stavbou nebo genetikou, enzymy a hormony (př. oligofrenie jako příčina delikvence aj.).
- 2) Teorie sociálně-psychologická – teorie psychologicky orientované na vznik rizikového chování se zaměřením na sociální učení, osobnostní a temperamentové rysy a kognitivní styly (př. teorie sociálního učení, teorie odlišného kognitivního stylu aj.).
- 3) Teorie sociologické – teorie zaměřené na společenský a kulturní kontext vzniku rizikového chování (př. teorie delikventního prostředí, teorie kulturního přenosu, koncepce anomie aj.).

5.2 Syndrom rizikového chování

R. Jessor a S. Jessor (1977, s. 33) definuje problémové chování jako „chování, které je sociálně definováno jako problém, jako zdroj obav nebo jako nepřijatelné vzhledem k normám obecné společnosti“.

V minulosti patřilo experimentování s rizikem v období dospívání k normálnímu vývoji, ale pouze v omezené míře a v přechodné době trvání. Toto riziko ještě neznamená ohrožení jedince ani nepředstavuje problémové chování. V současnosti ale přibývá mladých lidí, kteří se již rizikovým způsobem chovají. Takovéto chování bývá nejčastější příčinou úmrtí 15-19letých mladých lidí. Mluví se o tzv. morbiditě (nemocnosti) mládeže (Kabíček, Csémy a Hamanová, 2014, s. 32-33).

5.2.1 Faktory ovlivňující vznik SRCH-D

Kabíček, Csémy a Hamanová (2014, s. 33–36) tvrdí, že bylo přijato označení syndromu rizikového chování v dospívání jako – SRCH-D. Jde o charakteristický soubor příznaků vznikajících na stejném podkladě. Některé projevy jsou problémové pouze ve vztahu k věku, tedy dospívání. Faktorů neboli spouštěčů SRCH-D je mnoho a různého druhu. Jsou obecně dobře známy, ale moc se s nimi nepracuje ani se dostatečně nevyužívají k prevenci. Zda se vyvine syndrom rizikového chování, závisí na vzájemném poměru rizikových a ochranných (neboli protektivních) faktorů. Protektivní faktory mohou pozitivně vyvažovat působení rizikových faktorů. Mají přímý, ale také nepřímý ochranný vliv. U mnoha adolescentů, jimž hrozí velké riziko, se rizikové chování nevyvine díky protektivním faktorům.

Krulichová, Podaná, Buriánek a kol. (2015, s. 89-90) uvádějí prostředí, kde dochází k socializaci jedince a zároveň k možnému problémovému chování:

- **Rodinné prostředí**

Jedním z nejvýznamnějších a současně prvotním prostředím, kde dochází k socializaci dítěte, získávání základních hodnot a norem společnosti je rodina. Rodiče jsou ti, kdo na své děti dohlížejí a motivují je ke správnému chování ve společnosti. V případě, že rodiče neplní svou roli nebo se v rodině vyskytují nestandardní situace nebo jsou v rodině jakékoliv problémy, může se eventuelní antisociální chování dítěte přičítat dané skutečnosti. Avšak s narůstajícím věkem

dítěte vliv rodiny na něj slábne a významnou roli přebírají především vrstevnické skupiny (Krulichová, Podaná, Buriánek a kol., 2015, s. 74–75).

Rodina je „primární společenskou skupinou“, kde se lidé setkávají a jsou vzájemně provázáni emocionálními vztahy. Od narození je ovlivňován vývoj jedince vytvářením citových vztahů, jež mají dlouhodobý vliv na jeho duševní život. Každý jedinec si s sebou odnáší do života základní pojetí citů a modely chování vlastních dispozic či sklonů (Jedlička a kol., 2015, s. 35).

- **Prostředí školy**

Škola je instituce vedoucí žáky ke konformitě, vzdělávání a podílející se na jejich výchově. Autorita je reprezentována pedagogy, vychovateli a ostatními zaměstnanci školy. Na straně druhé je právě školní prostředí místem, kde se rizikové chování realizuje. Žáci zde tráví poměrně hodně času, a právě škola může vytvářet podmínky pro vznik rizikového chování. Je tu příležitost k utváření skupin, v nichž se členové mohou navzájem vybízet a motivovat k tomuto chování. V oblasti zkoumání rizikových jevů hraje škola dosti významnou roli.

Škola je v první řadě pověřena procesy učení, ale významně se podílí na sociální integraci při slučování různých povah, typů, národnostních a rasových zvláštností. Je důležitým článkem navykání jedince na společenský život, zdůrazňuje toleranci, konformitu a sociální akceptaci různých typů lidí a podílí se na formování sociálních postojů nejen k sobě a k druhým lidem, ale k celé společnosti a celému světu. Škola vede žáky k akceptaci autorit, společenské hierarchie a respektu nejen ke společenským institucím. Školská výchova nese rysy ideové indoktrinace a manipulativního vedení jedince, protože ne vždy jedinec rozumí tomu, co od něj učitel či vychovatel požaduje (Jedlička a kol., 2015, s. 44).

Kabíček, Csémy a Hamanová (2014, s. 36-37) kategorizují rizikové a ochranné (protektivní) faktory:

- **Individuální faktory**

Rizikové – poruchy chování, zanedbávání a zneužívání dětí, genetická zátěž, v adolescenci malá sebeúcta a sebedůvěra, handicap nebo chronická nemoc, špatné školní výsledky, odchod ze školy pro neúspěch (tzv. mládež vypadlá ze škol),

nezaměstnanost, nejisté perspektivy v budoucnosti, přátelé s problémovým chováním apod.

Ochranné – negativní zkušenosti z dětství, sebeúcta a sebedůvěra, vysoká inteligence, sociální dovednosti, začlenění se do pozitivní skupiny vrstevníků, pozitivní smýšlení se školou apod.

- **Rodinné faktory**

Rizikové – delší dobu trvající problém v rodině, duševní nebo tělesná nemoc rodičů, špatná komunikace v rodině, dysfunkční rodina, příliš autoritativní, nebo naopak benevolentní rodiče apod.

Ochranné – klidné vztahy a komunikace v rodině, neautoritativní podpora adolescenta a jeho přijímání takového, jaký je apod.

- **Společenské faktory**

Rizikové – nezaměstnanost, chudoba společnosti, možnost nelegálních činností, glorifikace negativního a rizikového chování v médiích apod.

Ochranné – kladné vzory společnosti, kvalitní školy, dospělí věnující se mládeži, malá permisivita k negativním jevům, příležitosti pro kreativní tvorbu mládeže, přísné zákony o zbraních a drogách apod.

6 Návykové látky

Návykové látky a jejich zneužívání představují závažnou součást syndromu rizikového chování v dospívání. Jejich nebezpečí spočívá především v jejich zneužívání velkým počtem mladých lidí. Navození závislosti je pouze malou částí problémů užívání návykových látek u adolescentů. V akutním stavu je adolescent vystaven toxickému ovlivnění a ohrožení týkajícího se nebezpečných okolností, jako jsou hrozící úraz, sexuální napadení, nechráněný pohlavní styk aj. Dlouhodobým užíváním návykových látek se mladý organismus může odklonit od zdravého vývoje, jelikož se mladí lidé zaměřují na jimi způsobené prožitky. Do pozadí se dostávají smysluplné zájmy, soustředění se na vzdělávání a vytváření interpersonálních vztahů, které mohou pomoci k rozvoji osobnosti člověka. Současné studie dokazují, že vliv návykových látek může zpomalit, nebo dokonce zastavit vývoj mozku nebo způsobit dlouhodobé a nevratné změny (Kabíček, Csémy a Hamanová, 2014, s. 73).

Užívání návykových látek škodí nejen kvalitnímu životu a zdraví uživatelů drog, jejich blízkým osobám, ale důsledky negativních zdravotních, sociálních a ekonomických dopadů jsou hrozbou pro celou společnost. Užívání návykových látek je rizikem, které se odráží v základních životních hodnotách, narušuje mezilidské vztahy, je důvodem rozpadu rodin, ohrožuje pořádek a bezpečnost ve městech (Kalina a kol., 2008, s. 25).

6.1 Dělení návykových látek

Návykové látky můžeme dle platné legislativy země rozdělit na legální a nelegální, dle původu na uměle vyrobené neboli syntetické a přírodní. Dále jsou rozdělovány dle účinku na lidskou psychiku, a to na halucinogenní, tlumivé a stimulační (Národní zdravotnický informační portál, 2022). Dle Presla (2023) se dělí návykové látky podle rizika pro uživatele na měkké a tvrdé návykové látky, dle rizika závislosti na návykové látky s mírným rizikem a látky s vysokým rizikem.

6.1.1 Legální návykové látky

Národní zdravotnický informační portál (2022) popisuje legální návykové látky neboli drogy jako látky, jejichž užívání působí negativně na život závislého člověka

stejně silně jako drogy nelegální. Neznamená to ale, že nepoškozují zdraví. Do skupiny legálních látek je zařazován alkohol, tabákové výrobky, nátěrové hmoty, ředidla, laky a léky. Veškeré tyto látky jsou veřejně dostupné v obchodních řetězcích, na čerpacích stanicích a v restauracích. Ve společnosti jsou tyto látky tolerované i přes svou nebezpečnost a možnosti vzniku závislosti jako na látky nelegální. Prodej alkoholu a tabákových výrobků je ze zákona omezen horní věkovou hranicí 18 let a výdej některých léků je umožněn pouze na lékařský předpis.

Dolejš (2010, s. 36) uvádí, že alkoholické nápoje a tabákové výrobky jsou jednou velkou problémovou skupinou v oblasti legálních návykových látek.

Houdková (2023) dodává, že běžná populace vnímá alkohol a tabákové výrobky jako málo rizikové. Odmítá přijmout názor, že legální návykové látky jsou stejně nebezpečné jako nelegální, a podceňuje jejich účinek. U těchto látek existuje mnohem větší riziko vzniku závislosti i během několika málo měsíců, nebezpečí těžkých otrav z důvodu nižší tolerance, vážných úrazů zejména při dopravních nehodách a úmrtí po jejich užití.

6.1.2 Nelegální návykové látky

Nelegální návykové látky jsou ty, které nejsou společností tolerované, a osoby, které je uchovávají, předávají, prodávají a vyrábějí se tímto jednáním, dostávají do rozporu se zákonem. Lze zde zmínit např. marihuanu, heroin, hašiš, pervitin, kokain (Národní zdravotnický informační portál, 2022).

Kalina a kol. (2008, s. 339) při rozdělování drog bere v úvahu hlavní účinek látky v zneužívaných dávkách:

- 1) Tlumivé látky (narkotika) ovlivňují psychomotorické tempo. Menší dávky zklidní, vyšší dávky navodí spánek, kóma až zástavu životních funkcí.
- 2) Psychomotorická stimulancia zrychlí myšlenkové tempo, zbaví člověka únavy a pozitivně působí na motoriku.
- 3) Halucinogeny mají vliv na změnu vnímání od zaostření až po stavy připomínající schizofrenii.

6.1.3 Psychotropní látky a účinky

6.1.3.1 Alkohol

Společně s nikotinem zařazujeme alkohol mezi legální drogy. Psychotropní účinek přináší ovlivnění několika neurotransmiterových systémů. Je to látka s vyšší orgánovou toxicitou i neurotoxicity.

Účinky

Účinek alkoholu závisí na několika faktorech, které ho ovlivňují. Jsou to např. vliv prostředí a dispozice. Požití alkoholu se projevuje jako opilost. Menší požití alkoholu působí na organismus stimulačně, naopak vyšší dávka tlumivě. Zpočátku navozuje u jedince lepší náladu, dodává mu pocit sebevědomí a energie, ale později mu začnou opadat zábrany a snižuje se jeho sebekritičnost. Poté se dostavuje útlum, únava a spánek.

Kalina a kol. (2008, s. 341) rozlišuje čtyři stadia intoxikaci podle hladiny alkoholu v krvi:

- 1) Lehká opilost – stadium excitační (alkoholémie do 1,5 g/kg).
- 2) Opilost středního stupně – stadium hypnotické (alkoholémie v rozmezí 1,6-2,0 g/kg).
- 3) Těžká opilost – stadium narkotické (alkoholémie je vyšší než 2 g/kg).
- 4) Těžká intoxikace se ztrátou vědomí, možnou zástavou dechu a celkového oběhu – stadium asfyktické (alkoholémie je nad hranicí 3 g/kg).

Hartl a Hartlová (2000, s. 30) popisují alkohol jako hypnosedativum působící krátkodobě, jež v malých dávkách může pozitivně působit na zlepšení nálady nebo k odstranění napětí a úzkosti.

Křížová (2021, s. 27) popisuje účinek alkoholu při vzájemném působení osobnostních, sociálních a situačních okolností s množstvím požití dávky. Méně požitého alkoholu působí stimulačně, naopak požití většího množství alkoholu tlumivě. Účinek intoxikace se projevuje lepší náladou, vyšším sebevědomím a hovorností. Později přichází únava a spánek.

6.1.3.2 Opioidy a opiáty

Hartl a Hartlová (2000, s. 372-373) popisují opiáty jako látky, které navozují příjemné pocity, zpomalují reakce a působí tlumivě. Závislost na těchto látkách vzniká velice rychle.

Křížová (2021, s. 29) píše o těchto látkách jako o skupině látek se sedativním a euforickým účinkem. Pozitivními účinky jsou uvolnění, zklidnění, pocit euforie a snížené vnímání bolesti a nepříjemných tělesných pocitů. Negativními účinky mohou být nevolnost, zvracení, svědění, zpomalení srdečního tepu, zúžené zornice nebo pokles tělesné teploty.

Kalina a kol. (2008, s. 344) popisují opioidy a opiáty jako tlumivé látky s velice výrazným euforickým efektem. Známy přírodními zástupci jsou alkaloidy morfium a kodein. Mezi polosyntetické a syntetické látky můžeme zařadit heroin, metadon, buprenorfin a braun. Po požití těchto látek dochází ke zklidnění a příjemné euforii, doprovázené pocitem tepla a snížením vnímání tělesných pocitů. Uživatel vnímá většinu činností jako příjemnou nebo k nim má indiferentní vztah. Často dochází k předávkování těmito látkami. Při předávkování jsou příznaky změlčení dechu, ztráta vědomí, modravé zabarvení kůže a selhávání životních funkcí.

Kalina a kol. (2008, s. 347-348) popisují zástupce opiátů:

Heroin

Několik let byl heroin veden jako účinný lék pro závislé na morfinu. Paradoxně byl považován za lék bez rizika vzniku závislosti. Běžně se aplikuje nitrožilním podáním, při němž se dostaví rychlý nástup účinku. Méně rizikovým způsobem užívání heroinu je kouření, šňupání a inhalace z aluminiové fólie.

Metadon

Účinek po požití nastupuje pomalu s vyvoláním nízké euforie. Látku je možné aplikovat injekcí nebo ústy, což je obvyklejší. Metadon je určený pro medicínské účely, proto je vyráběn legálně. Jelikož je vyhledáván na trhu jako náhradní nebo doplňující droga, lze ho sehnat bohužel i na nelegálním trhu.

Kalina a kol. (2008, s. 351-364) charakterizuje další skupiny návykových látek:

6.1.3.3 Konopné drogy

Přírodní drogy vyráběné z konopí jsou vedené jako přírodní drogy pod názvem kanabinoidy. Jsou to látky vyvolávající halucinace. Obsažené látky způsobují euforii a uvolnění.

Aplikují se obvykle kouřením, méně per os. Při kouření dochází k okamžitému nástupu účinku, jenž během tří hodin odeznívá. Při perorální aplikaci je vstřebávání pomalé a nepravidelné. Účinek vrcholí po 1-5 hodinách a je vyšší pravděpodobnost předávkování. V moči je detekovatelnost až 30 dní.

Zástupci jsou marihuana, hašiš, hašišový olej.

6.1.3.4 Halucinogeny

Přírodní a syntetické látky vyvolávající změny vnímání od zaostření až po halucinace. Příkladem přírodních halucinogenů jsou psilocybin (v houbách rodu *Psilocybe*), meskalin (obsažený v kaktusu), durman, myriscin (v muškátovém ořechu), kyselina ibotenová (v mochomůrce tygrované a červené), bufetenin (jed ropuch). Příkladem syntetických látek určených pro farmaceutické účely jsou LSD, PCP, ketamin.

Aplikace halucinogenních látek je většinou per os, sublingválně, kouřením, injekčně, popř. jinak.

6.1.3.5 Psychomotorická stimulancia

Látky způsobují povzbuzení organismu, zvyšují duševní i tělesný výkon. Vyšší dávka může způsobit halucinogenní efekt. Nejrozšířenější látkou tohoto typu je metamfetamin. Aplikace probíhá injekčně, nitrožilně, ale také intranazálně. Méně používaná aplikace je per os nebo inhalace zahřátím na alobalu. Zástupci psychostimulanční látky je kokain a pervitin.

6.1.3.6 Těkavé látky

Látky jsou užívány jako doplňková droga a experimenty s nimi provádějí děti/žáci již okolo 13.-15. roku života. Mají narkotický účinek a řadíme sem toluen, éter, chloroform, složky některých lepidel, ředidel a rozpouštědel.

Nejrychlejší aplikací je výlučně inhalace, vstřebávání přes plicní sklípky. Je to rychlé a efekt nastupuje okamžitě. Inhaluje se přes igelitový sáček nebo napuštěný hadřík.

Intoxikace je podobná opilosti. Začíná excitací, následuje krátká euforická fáze s poruchou vnímání, přechází ve spánek a po odeznění účinku nastupuje kocovina.

6.1.3.7 MDMA a taneční drogy

Syntetické látky, jejichž požití spojujeme s akcemi s reprodukovanou elektronickou hudbou. Známým zástupcem je extáze, která je nejrozšířenější drogou užívanou mladými lidmi na tanečních party.

Aplikuje se per os, výjimečně se může užít injekčně či jinak. V první fázi nastupuje neklid, zmatenost, jež ve druhé fázi ustoupí, nastává klid a pohoda, mizí stres a nálada se projasňuje.

6.1.3.8 Tabák

Psychotropní složkou tabáku je alkaloid nikotin. Aplikace tabáku probíhá kouřením, per os nebo intranazálně. Kouřením se látka dostává do těla buď z dutiny ústní (doutníky, dýmka), nebo z plic (kyselý kouř z cigaret). Kouření cigaret je významnější faktor pro vznik závislosti než samotný nikotin.

Nikotin zvyšuje soustředěnost, bdělost, paměť a potlačuje podrážděnost a agresivitu.

6.2 Příznaky užívání návykových látek

Dle MŠMT (2023b) je užívání návykových látek doprovázeno příznaky, které nás mohou včas upozornit:

- **Náhlá změna osobnosti** – většinou tichý student se náhle stává otravným a hlučným. Změna může být stupňovitá a patrná pouze při reflexi. Není vyloučeno, že to může být i naopak.
- **Změny nálady** – patrné výkyvy nálad bez důvodu, dobrá nálada se mění ve špatnou, nebo naopak, výbuchy vyvolané nepodstatnými událostmi, špatné vztahy v rodině a mezi přáteli.
- **Změny ve fyzickém vzhledu nebo pohodě** – může nastat viditelná změna hmotnosti, může docházet k postupným změnám ve spánku a na celkovém zdraví, pomalá řeč, rozšířené nebo zřetelné zornice, špatná komunikace,

euforie, nevolnost a zvracení, změna stravovacích návyků a celkové zanedbávání péče o sebe.

- **Změna výkonu ve škole** – viditelné zhoršení výkonu v případě pilného studenta, záškoláctví, nezájem o oblíbené aktivity, absence ve škole.
- **Zvýšená utajená komunikace s ostatními** – tajné telefonní hovory, které mohou být také pouze typickým chováním dospívajících.
- **Zvýšená potřeba peněz** – nákup léků nebo návykových látek stojí peníze, ale nemusí jít vždy pouze o peníze jako převáděnou komoditu mezi mladými lidmi, může jít o osobní věci, elektroniku, oblečení, ale také o sexuální služby, které mohou být poskytovány výměnou za peníze nebo návykové látky.

Zkušeným pedagogům může napomoci intuice, že se studentem není úplně vše v pořádku, za předpokladu, že studenta zná delší dobu. Nemusí jít o verbalizovaný pocit, že není něco v pořádku, ale být pozornější a vnímavější k možným dalším projevům. Je třeba vést v patrnosti i jiné důvody pro výše popsané chování s ohledem na celkovou životní situaci člověka.

6.3 Přístup k žákovi s podezřením na užívání návykových látek

Při podezření na užívání návykových látek u žáka musíme umět nabídnout pomoc. Je vhodné sledovat několik základních principů k zajištění důvěrnosti (UNODC, 2004, s. 79):

- **Koncentrace na vztah a empatii** – téma užívání návykových látek je celkově velice citlivé a mladí lidé jsou opatrní a nechtějí na toto téma hovořit. Jsou přesvědčeni, že dospělí se budou snažit přesvědčit je k zastavení užívání těchto látek, nebo že je budou kritizovat či trestat za jejich chování. Je důležité navodit vzájemnou důvěru a porozumění.
- **Respekt bez tolerance k užívání návykových látek** – nesnažíme se přinutit žáka ke změně jeho chování. To by vedlo naopak k rezistenci z jeho strany a odsouzení tohoto chování by mohlo být kontraproduktivní. Měli bychom porozumět tomu, že má student své důvody k danému jednání a k pohledu

na svět. Musíme se snažit jej pochopit a pomoci mu vyrovnat se s důsledky jeho rozhodnutí.

- **Pomoc (poradenství) by měla být oddělena od výuky** – je vhodné, aby jeden pedagog nebyl v roli vyučujícího a zároveň toho, kdo nabízí pomoc. Pro zvýšení efektivity je vhodné rozdělení obou rolí.
- **Vytvoření bezpečného prostředí k otevřenosti a důvěře** – v případě, že nelze zaručit diskrétnost a důvěrnost, měli by zaměstnanci školy s žáky o těchto otázkách hovořit. Zaměstnanci nemohou slibovat něco, co nemohou splnit, a tím podlamovat důvěru žáků.
- **Znát své silné stránky a omezení** – je potřeba znát úroveň svých dovedností, znalostí, ale i časových možností. V případě potřeby musí být pedagogové připraveni odkazovat žáky na odbornou pomoc (školní psycholog, školní metodik prevence aj.).
- **Povzbuzení studenta k přijímání odborné pomoci** – je důležité být připraven na odkazování k odborné pomoci. Někdy je velice obtížné přesvědčit někoho, aby vyhledal pomoc. Žák musí sám chtít provést změnu ve svém životě. V případě, že chtít nebude, změna bude těžko proveditelná, nebo dokonce nemožná. Pedagogové i rodiče musí umět povzbudit žáka a přimět ho k vyhledání pomoci.

6.4 Přehled situace v oblasti nelegálních drog v ČR

V Evropské školní studii o alkoholu a jiných drogách jsou zveřejňovány informace o užívání alkoholu, nelegálních drog a kouření mezi 16letými žáky. Poslední studie proběhla v roce 2019 a zúčastnilo se jí 2 778 žáků. Dotazník byl zaměřen na setkání s nelegální návykovou látkou a byl vyhodnocen s těmito výsledky (Mravčík a kol., 2021, s. 48): S nelegální návykovou látkou mělo zkušenosti 29,3 % studentů, z toho bylo 30,1 % chlapců a 28,5 % dívek. Nejčastěji šlo o konopné látky 28,4 %. Extázi vyzkoušelo 3,6 % studentů, LSD, halucinogeny 3,5 %, halucinogenní houby 2,5 %, pervitin 1,5 %, kokain 1,6 %, heroin a jiné opiáty méně než 1 %. Zkušenosti s nelegální návykovou látkou mezi dívkami a chlapci jsou vyrovnané. S nekonopnou návykovou látkou mají větší zkušenosti dívky. Zajímavé je zjištění, že větší výskyt

užívání návykových látek se objevuje u žáků odborných učilišť a menší u studentů gymnázií.

6.4.1 Studie mladistvých „Mladé hlasy“

V roce 2021 proběhla mezi dětmi a mladistvými ve věku 9-17 let sociologická studie Mladé hlasy. Dotazování probíhalo formou osobního rozhovoru v dobře známém prostředí dotazované osoby. Studii realizovala organizace UNICEF s agenturou STEM/MARK. Dlouhodobě mapuje názory, postoje a očekávání mladistvých od vzájemných vztahů ve škole a v rodině, celkovou životní spokojenost a informovanost v oblasti lidských práv, sexuálních vztahů a návykových látkách. Cílem nebyl pouze sběr názorů, ale byla sledována i vlastní zkušenost s návykovými látkami. Studie se účastnilo 426 respondentů, 202 chlapců a 224 dívek (UNICEF, 2021):

- 79,4 % respondentů ve věku 14-17 let ví o někom, kdo v jeho okolí zkusil kouřit cigarety,
- 76,3 % zkusilo alespoň jednou alkohol,
- 32,1 % vyzkoušelo nelegální drogy.

Podstatně menší zkušenost s návykovými látkami měli chlapci a dívky ve věku 9-13 let (UNICEF, 2021):

- 33,5 % dotazovaných vyzkoušelo alespoň jednou kouření cigarety,
- 28,9 % požilo alkohol,
- 1,7 % vyzkoušelo nelegální drogy.

V rámci problematiky sledované během studie se pozornost zaměřila na informovanost z oblasti adiktologie (UNICEF, 2021):

- 75 % dotazovaných chlapců a dívek má základní informace o problematice adiktologické prevence,
- 6 % dětí ve věku 9-13 let a 1/4 dětí ve věku 14-17 let tvrdí, že má dostatečné množství informací o prevenci návykových látek,
- každý pátý dotazovaný uvedl, že nemá žádné informace o prevenci NL.

PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část práce je zaměřena na prevenci rizikového chování na vybrané střední škole, kde bylo realizováno dotazníkové šetření. V práci jsou uvedeny metody, jimiž jsem zjišťovala cíle bakalářské práce. Je zde zahrnut rozhovor s metodikem prevence dané školy, dotazníkové šetření, které proběhlo mezi žáky SOU, a jejich následné vyhodnocení. Součástí šetření bylo zodpovězení výzkumných otázek, k nimž směřovalo celé dotazníkové šetření žáků. Na základě zpracování a vyhodnocení dotazníku je v závěru práce uveden návrh na zlepšení prevence na vybrané škole.

7 Charakteristika střední školy

Šetření probíhalo na vybrané střední odborné škole, která je vedena ve školském systému již devadesát let. Dobré pověsti škola dosáhla svou pokročilou řemeslnou, průmyslovou a technologickou úrovní v oborech mlynářských, pekařských, cukrářských a krmivářských. Historie a počátky školy sahají do jihomoravského města Břeclav do roku 1919. Obtížné období v dějinách školy zahájil rok mnichovské zrady 1938, po němž následovala německé okupace českých zemí. Škola byla přemístěna do Brna, v roce 1939 se přestěhovala do Pardubic, města s bohatou mlynářskou, perníkářskou a pekařskou tradicí.

Od 1. 9. 2014 došlo ke změně názvu školy na Střední průmyslovou školu potravinářství a služeb Pardubice. Od roku 2016 byla škola ministrem zemědělství České republiky jmenována Centrem odborné přípravy.

V současné době je jedinou školou tohoto typu v České republice, která nabízí studijní a učební obory s dlouholetou tradicí. Absolventi školy jsou výborně připraveni pro budoucí práci v potravinářském průmyslu a službách (SPŠPaS, 2022).

V současné době nabízí škola čtyři maturitní obory:

- Analýza potravin – hodnocení kvality,
- Analýza potravin – výživový poradce,
- Technologie potravin – management potravinářských výroby,
- Technologie potravin – mlynářství a výroba krmiv.

A šest učebních oborů:

- pekař,
- cukrář,
- prodavač,
- kuchař – číšník,
- kuchař – číšník, zaměření číšník,
- kuchař – číšník, zaměření kuchař.

Škola se orientuje nejen na žáky, ale nabízí i kurzy pro veřejnost. Zájemci se zde mohou připravovat na vykonání profesní kvalifikační v oboru pekařství a cukrářství.

Na škole se v současné době vzdělává okolo 415 žáků. Objekt školy je umístěn v historickém centru města Pardubic v památkově chráněné budově, kde lze najít školní prodejnu, jež nabízí široké veřejnosti pekařské a cukrářské výrobky žáků školy. Škola je vybavena jazykovými a počítačovými učebnami, laboratořemi (chemickou, biologickou, reologickou), pekařskými a cukrářskými dílnami, cvičnou kuchyní, výukovými bary a funkčním mlýnem (SPŠPaS, 2022).

7.1 Prevence rizikového chování na vybrané škole

Škola má v letošním školním roce 2022/2023 zpracovaný Minimální preventivní program (viz Příloha č. 1), který vychází z oblastí rizikového chování, jež se v loňském školním roce řešily nejčastěji. Jeho cílem je rizikovému chování předcházet, minimalizovat ho a v případě jeho výskytu co nejefektivněji řešit. Stanovení oblastí minimálního preventivního programu vychází z problémů psychického onemocnění žáků, které vzrostly v době uzavření škol a distanční výuky v roce 2020/2021. Dále se zvýšil nezáměr o studovaný obor a předčasné ukončení studia, neprospěch žáků, vysoká absence především na odborném výcviku, vztahové problémy, závislost na lécích, návykových látkách a žvýkacích sáčkách, závislost na mobilních telefonech, kyberšikana, vandalismus a netolerance k odlišným kulturám. Poradenský tým zabývající se prevencí ve škole působí ve složení školní metodik prevence, výchovný poradce, ředitel školy a v letošním školním roce nově i školní psycholog.

Prevence rizikového chování je pro cílovou skupinu žáků zařazena do tematických bloků ve výuce občanské výchovy, základů společenských věd, tělesné výchovy, technologie, ale i v rámci školních a mimoškolních aktivit. Žákům je umožněna návštěva školního psychologa, výchovného poradce či školního metodika prevence v době konzultačních hodin. Dále mohou využívat anonymní schránky důvěry, jsou realizovány besedy s odborníky, přednášky a žáci se i účastní tematických odborných exkurzí. Škola má i své programy, které se osvědčily, například bezpečnostní plán (viz Příloha č. 2) (SPŠPaS, 2022).

S aktuálními problémy týkajícími se oblasti rizikového chování jsou pedagogové pravidelně seznamováni metodičkou prevence na poradách a zároveň jsou informace ukládány na Teams – složka sborovna. Dle zájmu se mohou jednotliví pedagogové v rámci sebevzdělávání účastnit seminářů dle aktuální nabídky.

Škola dlouhodobě spolupracuje s organizacemi, zabývajícími se primární prevencí, PPP Pardubice, OSPOD Pardubice, Pardubický kraj – krajská školská koordinátorka prevence a s jednotkami IZS.

7.2 Metodika

Ke zjištění cílů, tzn. k získání hromadných informací byla zvolena jako nejvhodnější metoda dotazníkového šetření v tištěné podobě pro žáky. Dotazník byl v anonymní podobě, aby dotazovaní žáci měli záruku, že skutečnosti uvedené v dotazníku nebudou nijak zneužity. Touto formou bychom měli získat pravdivé údaje k našemu dalšímu zpracování (Chrásková, 2016, s. 169).

Další metodou použitou pro získání informací byl polostrukturovaný rozhovor s metodikem prevence. Touto metodou bylo možné položit doplňující otázky, které nebyly dopředu připravené a průběžně vplynuly z rozhovoru.

Polostrukturovaný rozhovor je částečně řízený a je veden tazatelem dle předem připravených otázek bez jednoznačně daného pořadí. Během rozhovoru může tazatel pokládané otázky částečně upravovat, ale musí být probrány všechny (Reichel, 2009, s. 111).

7.3 Rozhovor s metodikem prevence

Pro zpracování výzkumných otázek jsem uskutečnila polostrukturovaný rozhovor s metodičkou prevence vybrané SOŠ, která si nepřála být jmenována. Otázky byly předem připraveny a v průběhu vedeného rozhovoru byly kladeny doplňující dotazy pro získání odpovědí na výzkumné otázky. Vzor dotazníku je uveden v Příloze č. 3.

Výzkumné otázky:

- Jaká je strategie školy v oblasti prevence rizikového chování?
- Jaké formy rizikového chování jsou největším problémem dané školy?
- Jak velký problém představuje užívání návykových látek?
- Jaké preventivní programy jsou na škole účinné?

Vyhodnocení výzkumných otázek metodičky prevence

Metodik prevence, který je na své pozici již 15 let, mi v úvodu našeho rozhovoru sdělil, že by se v žádném případě neměla na školách podceňovat prevence v žádné oblasti rizikového chování. Škola zpracovává svůj bezpečnostní plán pro daný školní rok, kde jsou identifikovány jednotlivé předvídatelné rizikové jevy, problematická místa ve škole a časové intervaly spojené s možným rizikem (viz Příloha č. 4).

Stejně tak je dle zhodnocení rizikového chování žáků v předchozím školním roce sestavován MPP. Na jeho tvorbě se metodik podílí společně s výchovnou poradkyní a ředitelem školy, který celý program schvaluje. Co se týká užívání návykových látek ve školách, není to bohužel jediný problém, který se ve škole vyskytuje. Zároveň ani není vnímán jako mimořádně závažný. Jedná se o jednotlivé případy, které jsou řešeny individuálně. Prevence není dostatečná, jelikož by měla být dlouhodobá vzhledem k tomu, že je závislá na více pravidelných aktivitách v krátkém čase, což na škole není možné. Současná doba přináší i jiné formy rizikového chování, jímž je třeba věnovat pozornost. Větší problém podle metodika představuje prevence záškoláctví, vysokých absencí a omlouvání, vandalismu a objevují se i znaky šikany. Ve škole jsou stanoveny rizikové faktory a slabá místa, na něž se zaměřují cíle MPP (viz Příloha č. 1). Škola usiluje o předcházení nejrůznějším formám rizikového chování, o vytváření funkčních preventivních programů, o zapojení organizací, se kterými má nejlepší zkušenosti, do preventivního

programu a využívání jejich programů. Nabízí také poradenské a odborné konzultace a snaží se o celkové pozitivní prostředí a klima ve škole komunikací a vzájemnou interakcí mezi žáky a pedagogy.

Krátkodobé cíle školy:

- snížit počet zameškaných hodin,
- předcházet závislosti na návykových látkách a zdravotním problémům způsobeným v důsledku jejich konzumace,
- předcházet rizikovému sexuálnímu chování,
- předcházet šikaně – jejím projevům, projevům xenofobie a rasismu,
- podporovat zdravý životní styl žáků – životosprávu, duševní hygienu,
- věnovat se prevenci virtuálních drog.

Cíle stanovené školou v oblasti prevence a předcházení rizikovým jevům se snaží i ostatní pedagogičtí pracovníci začlenit do tematických bloků svých předmětů, např. do hodin tělesné výchovy, občanské nauky, základů společenských věd nebo do volnočasových aktivit organizovaných školou. Vzhledem k zaměření učňovských oborů jsou žáci vedeni ke kultuře, jsou zapojeni do dobročinných akcí, se kterými spolupracují střediska odborného výcviku, kde konají svou odbornou praxi, škola je oslokována k účasti na veřejných akcích zřizovatele školy, kde jsou žáci oboru kuchař-číšník pověřeni přípravou slavnostní tabule a následnou obsluhou účastníků akce. Žáci se účastní exkurzí, soutěží, podílí se na organizaci soutěží konaných na škole, např. Pekař roku a Dny chleba, jsou aktivními účastníky víkendových akcí v rámci prezentace školy, např. krajské dožínky, Den Pardubického kraje, Fresh festival Pardubice, Slavnosti perníku, Velikonoce na zámku aj. zpracování vlastních projektů. Při všech aktivitách je důležité společenské chování, vystupování a vnější úprava žáka. I tímto způsobem jsou preventivní programy hrazené z vlastních zdrojů v současné době realizovány.

Samotní pedagogové jsou pravidelně informováni o aktuálních problémech v oblasti rizikového chování a zároveň i o aktivitách souvisejících s naplňováním MPP a metodických pokynů. V případě potřeby jsou všichni pracovníci seznámeni s tím, jak postupovat v nastalé situaci a na koho se obrátit. V průběhu roku je možné

se aktivně účastnit vzdělávacích seminářů ke zvýšení své odbornosti a rozšíření přehledu o současné situaci v prevenci rizikového chování.

Žáci využívají i možnosti vnitřních zdrojů školy, školní parlament, kde mají pravidelné schůzky s ředitelem školy. Dle metodika je i toto sezení účelné, jelikož zde mohou žáci sdělovat své poznatky, podněty, nápady, popřípadě obavy, které vidí oni sami jako velký problém. V případě zachování anonymity mohou využít schránky důvěry, kam mohou vložit svůj námět nebo sdělit svůj problém.

Dosažení cílů MPP se sleduje v průběhu celého školního roku. Již v prvním pololetí se porovnává počet případů rizikového chování a zameškaných hodin s minulým školním rokem. Zjištěné výsledky ukazují, na co se zaměřit v další části školního roku.

Z rozhovoru s metodikem vyplývá, že návykové látky nepředstavují téma, které je třeba aktuálně řešit. V průběhu nového školního roku se v dané škole vyskytl jiný rizikový jev, který vyžaduje prioritní řešení a nesnese odkladu. Nicméně ve škole probíhají besedy a přednášky v rámci specifické prevence např. Problematika HIV, Dny zdraví, Ekologický týden aj.

7.4 Dotazníkové šetření

Pro výzkumné šetření byl vytvořen dotazník určený pro žáky SOU. Jeho cílem bylo zmapovat názory a osobní zkušenosti adolescentů v oblasti návykových látek SOU, jak je jimi vnímán preventivní program školy, a dle zjištěných skutečností navrhnout preventivní aktivity v problematice NL. Dotazník byl sestaven tak, aby ho bylo možno použít k vyhodnocení výzkumných otázek.

Výzkumné otázky:

- Jaké jsou znalosti a postoje žáků v oblasti návykových látek?
- Jak probíhá prevence na vybrané střední škole?
- Jaké jsou potřeby žáků v oblasti prevence návykových látek?

Cílovou skupinou dotazníkového šetření byli žáci 1., 2. a 3. ročníku SOU. Výběr ročníků byl záměrný, aby byly zjištěny rozdíly mezi znalostmi mladších a starších žáků znajících prostředí školy. Dotazník byl tištěný a zcela anonymní. Obsahoval

úvodní slovo autora, včetně představení se a poděkování za spolupráci při vyplňování dotazníku, pokyny k vyplnění a poté následovalo 22 otázek pro žáky. Jejich formulace umožňovala jednoznačné odpovědi. Vzor je uveden viz Příloha č. 3.

Dotazníky byly připraveny pro 100 žáků. V době, kdy probíhalo dotazníkové šetření, byla zvýšená chřipková nemocnost, takže se šetření zúčastnilo 79 žáků. Sběr dat probíhal v prosinci 2022 písemnou formou, a to po domluvě s vyučujícími v průběhu vyučování.

7.5 Vyhodnocení výsledků dotazníkového šetření

Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 79 žáků ze 100. Z toho bylo 18 % chlapců a 82 % dívek. Žáci prvních ročníků tvořili 44 %, žáci druhých a třetích ročníků shodně 28 %. Věk účastníků šetření se pohyboval v rozmezí 15-20 a více let. Nejpočetnější skupinu tvořili žáci ve věku 15-17 let (61 %), následovali žáci ve věku 18-20 let (37 %), nejméně početnou skupinou byli žáci ve věku 20 a více let (2 %). Šetřením bylo zjištěno, že pouhých 5 % žáků zná jméno metodika prevence, ale zbývajících 95 % žáků tohoto metodika nezná.

Otázka 4: Co považujete za návykové látky? Označit můžete více možností.

Graf č. 1 – Co žáci považují za návykové látky

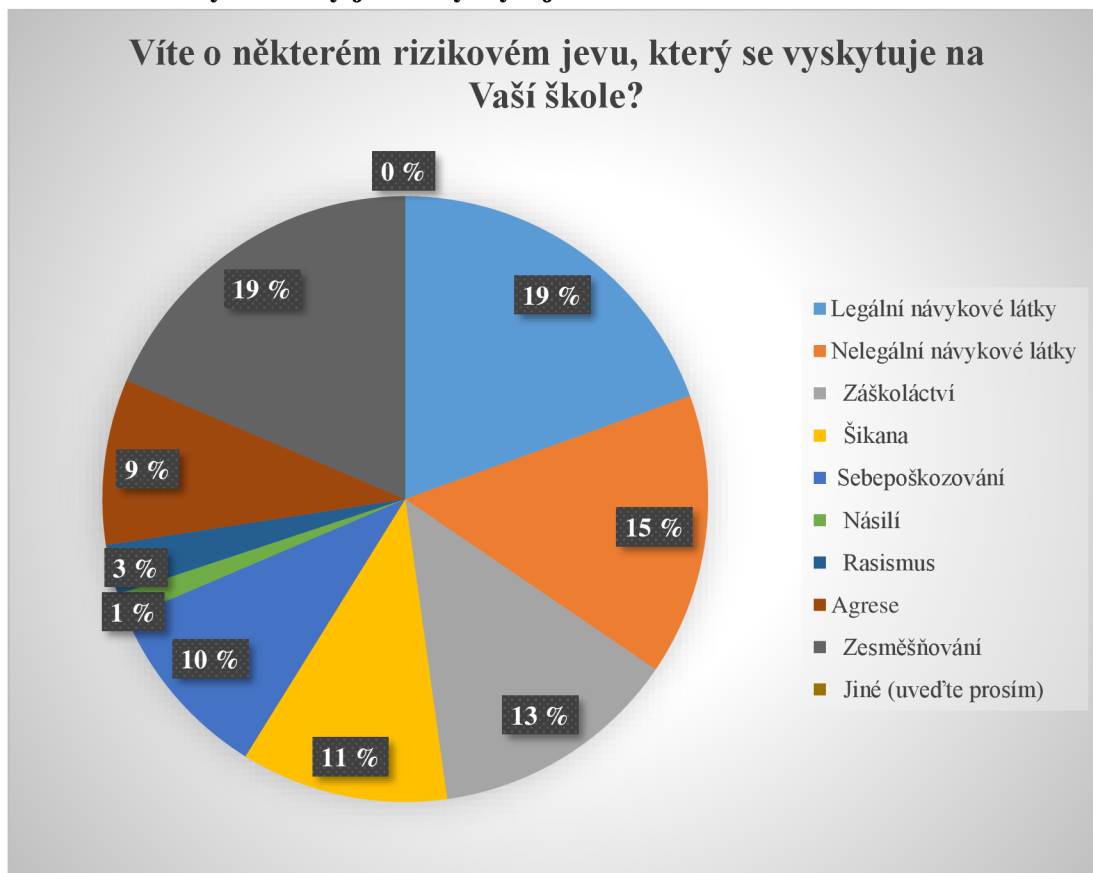

Zdroj: vlastní zpracování, 2022

Žáci měli možnost na tuto otázku označit více odpovědí. Z Grafu č. 1 vyplývá, že nejvyšší shoda byla v odpovědi, že se jedná o látky vedoucí ke vzniku závislosti (46 %), látky, které mohou ovlivnit člověka po psychické stránce (46 %), látky, jejichž užívání vede ke vzniku závislosti, ale nijak neovlivňují psychickou stránku člověka (4 %), látky získané pouze nelegálním způsobem (2 %), látky, jejichž užívání ovlivňuje psychiku člověka, ale nevede ke vzniku závislosti (2 %). Žáci tedy mají představu o tom, co jsou návykové látky a jak mohou jedince ovlivnit.

Otázka 5: Víte o některém rizikovém jevu, který se vyskytuje na vaší škole?

Graf č. 2 – Jaký rizikový jev se vyskytuje ve škole

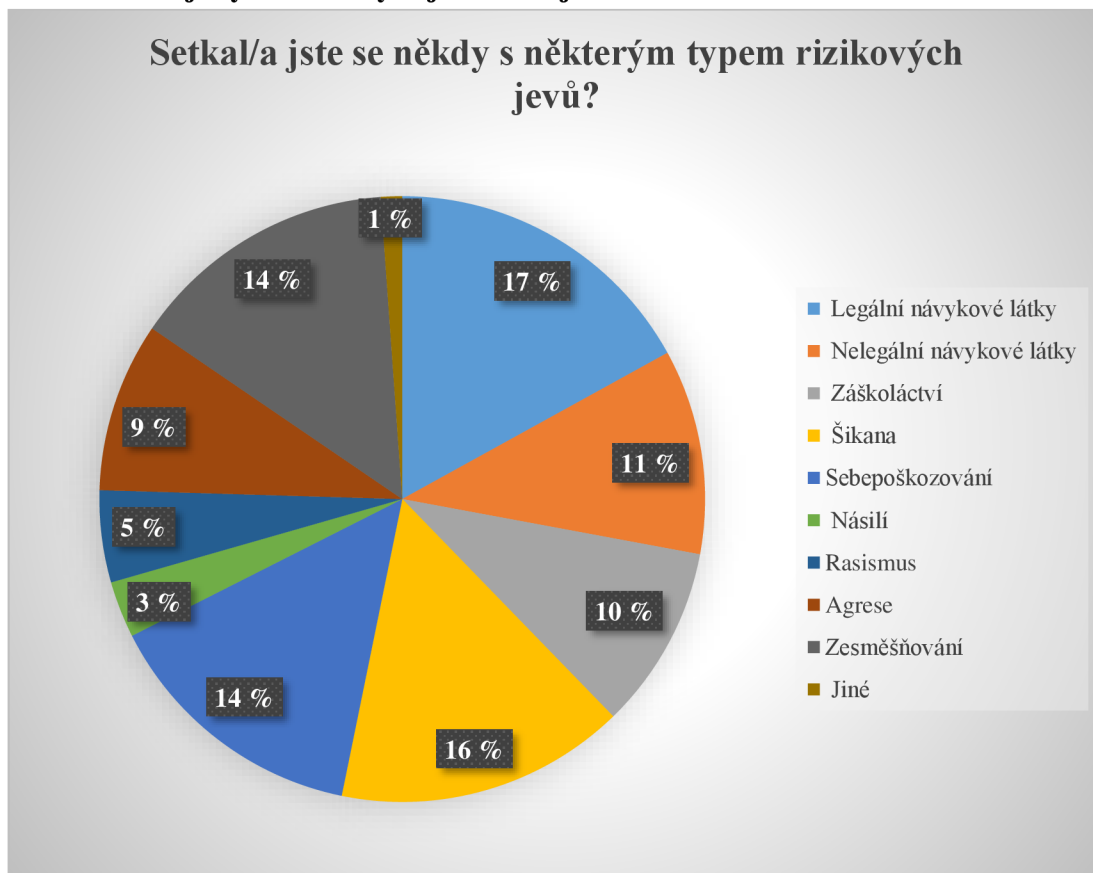

Zdroj: vlastní zpracování, 2022

U této otázky byla opět možnost volby více variant odpovědí. Z odpovědí uvedených v Grafu č. 2 vyplývá, že nejčastějším jevem jsou legální návykové látky a zesměšňování (19%). Následují nelegální návykové látky (15%), záškoláctví (13%), šikana (11%), sebepoškození (10%), agrese (9%). Rasismus a násilí byly zastoupeny v menším množství. Žáci neoznačili žádný další rizikový jev, který by se objevil na jejich škole.

Otázka 6: Setkal/a jste se někdy s některým typem rizikových jevů?

Graf č. 3 – S jakým rizikovým jevem mají žáci zkušenost

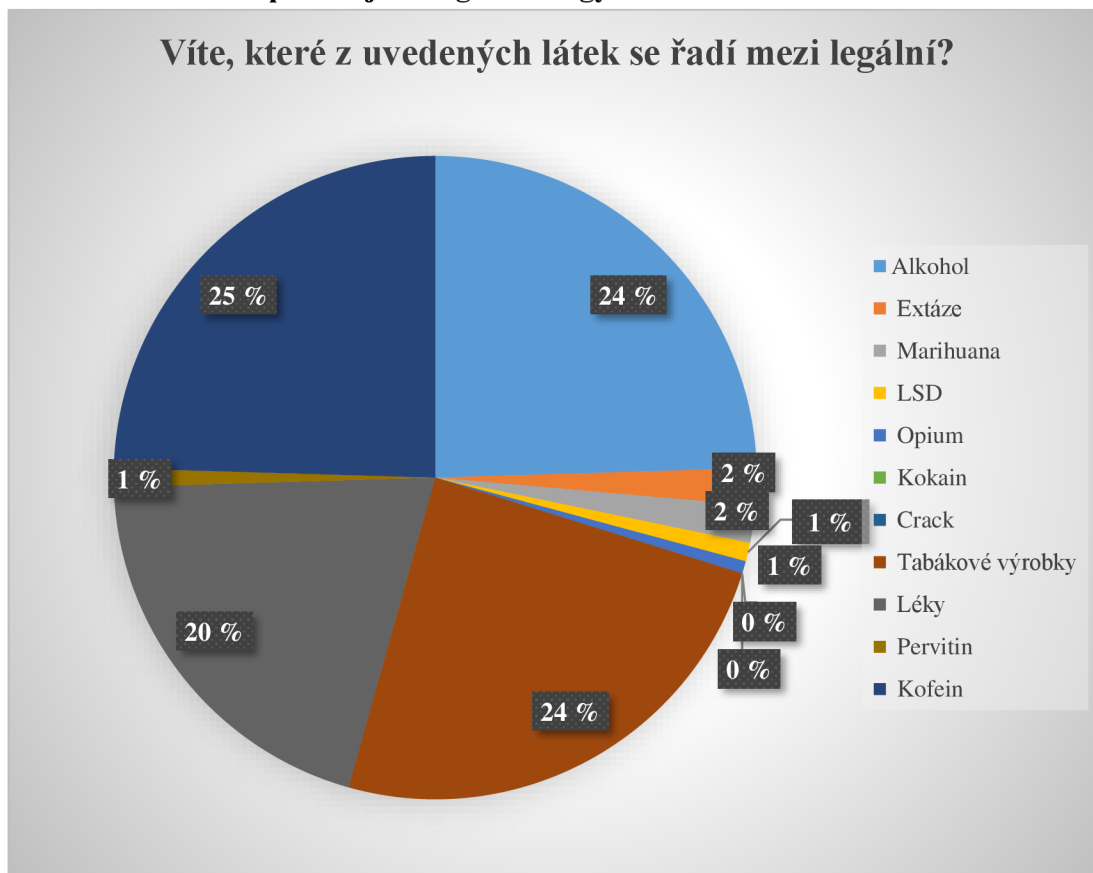

Zdroj: vlastní zpracování, 2022

Z odpovědí žáků prezentovaných v Grafu č. 3 vyplývá, že nečastějším rizikovým jevem jsou legální návykové látky (17 %), šikana (16 %), zesměšňování a sebepoškození (shodně 14 %), záškoláctví (10 %), agrese (9 %), rasismus, násilí a jiné jsou zastoupeny v malém poměru. U slovního vyjádření jiného rizikového jevu, který nebyl uveden v nabízených možnostech, se jeden žák vyjádřil, že byl ohrožován nožem nebo žiletkou.

Otázka 7: Víte, které z uvedených návykových látek se řadí mezi legální?

Graf č. 4 – Co žáci považují za legální drogy

Zdroj: vlastní zpracování, 2022

Z Grafu č. 4 vyplývá, že převažující shoda je u kofeinu (25 %), alkohol a tabákové výrobky (24 %), následovaly léky (20 %). Zanedbatelnými látkami jsou dle umístění opium, pervitin, LSD, marihuana, extáze a s nulovým % skončil crack a kokain. Z odpovědí je evidentní, že žáci mají dobrý přehled o legálních návykových látkách.

Otázka 8: Myslíte si, že užívání návykových látek je nebezpečné a že může vzniknout závislost?

Graf č. 5 – Co si žáci myslí o nebezpečí a závislosti na návykových látkách

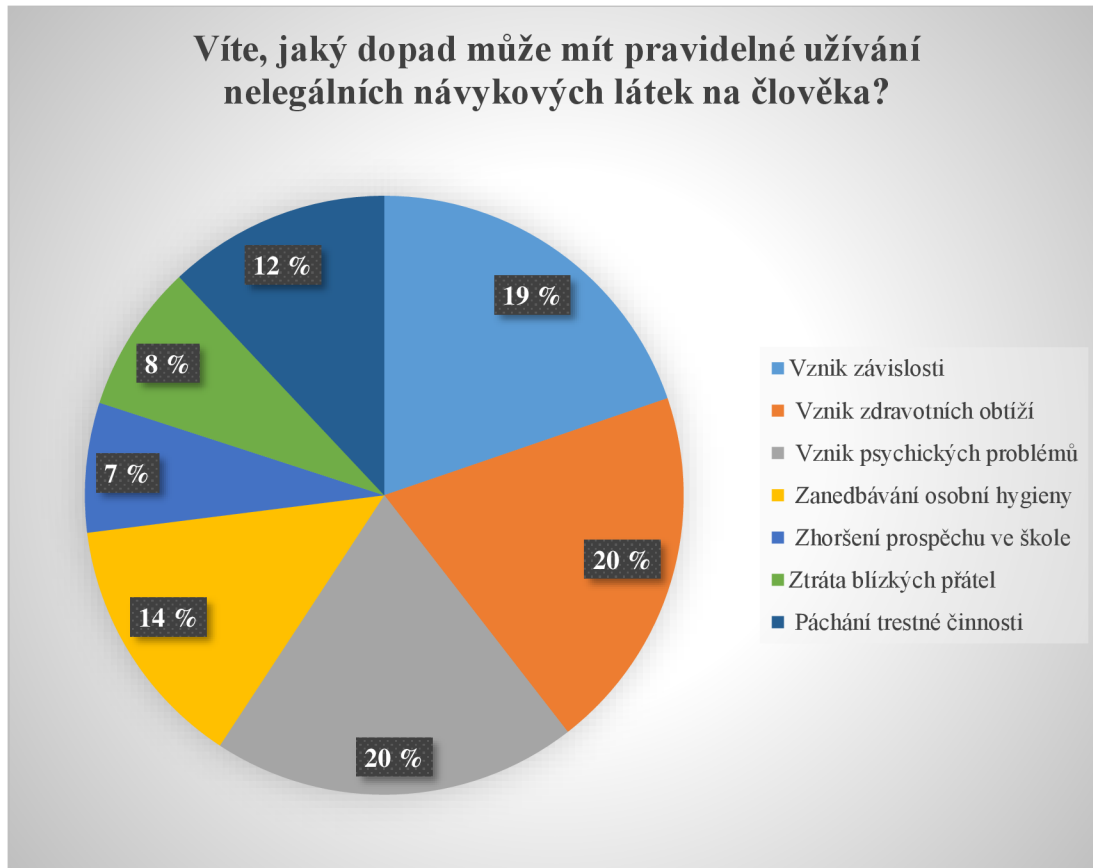

Zdroj: vlastní zpracování, 2022

Většina žáků odpověděla, že jsou nebezpečné a může na ně vzniknout závislost (80 %). Poměrně malé procento žáků si myslí, že nejsou nebezpečné, ale že může vzniknout závislost (14 %), malé procento neví. Z odpovědí na tuto otázku uvedených v Grafu č. 5 vyplývá, že si žáci uvědomují riziko užívání návykových látek.

Otázka 9: Víte, jaký dopad může mít pravidelné užívání nelegálních návykových látek na člověka?

Graf č. 6 – Co si žáci myslí o působení návykových látek na člověka

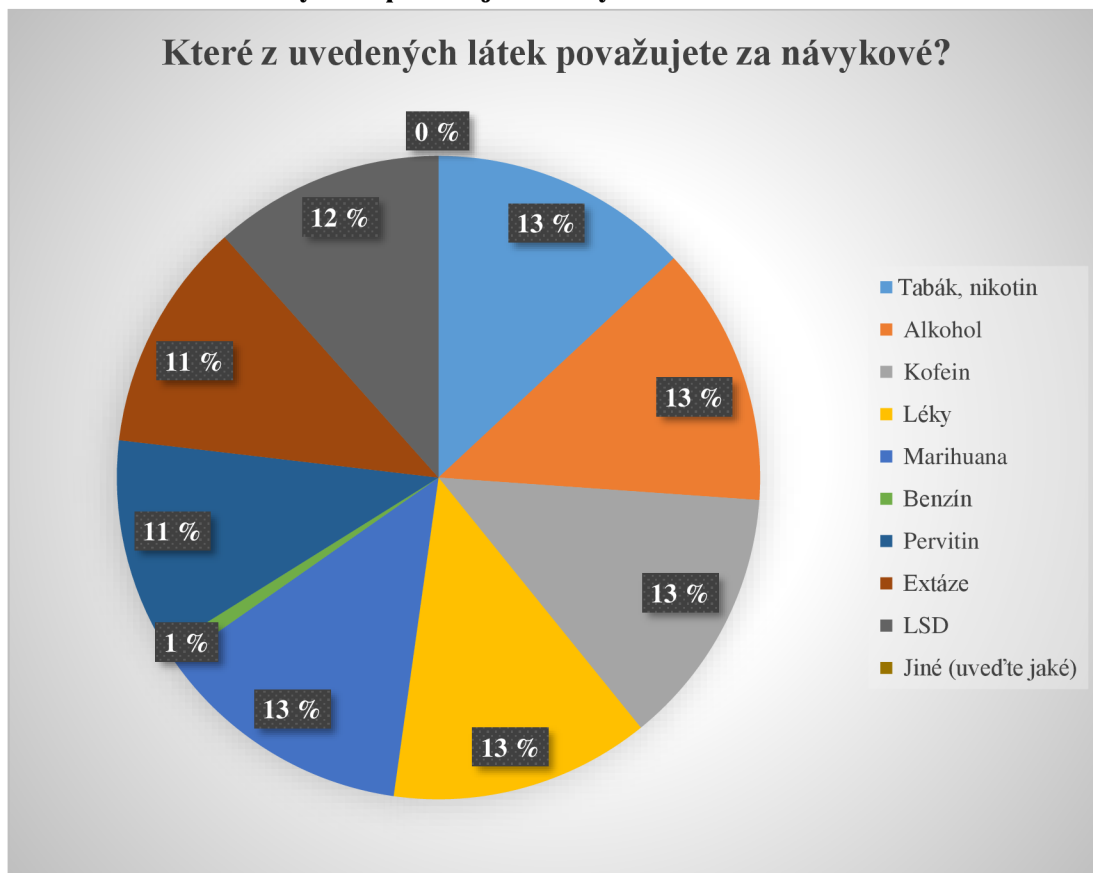

Zdroj: vlastní zpracování, 2022

Žáci si ve větší míře uvědomují, jaký negativní dopad může mít užívání nelegálních návykových látek, což hodnotím pozitivně. Shodně označili vznik psychických problémů, zdravotních obtíží (20 %), vznik závislosti (19 %), následovalo zanedbávání osobní hygieny (14 %), páchání trestné činnosti (12 %), ztráta blízkých přátel (8 %). Až na posledním místě si myslí, že má negativní vliv na zhoršení prospěchu ve škole (7 %).

Otázka 10: Které z uvedených látek považujete za návykové?

Graf č. 7 – Které látky žáci považují za návykové

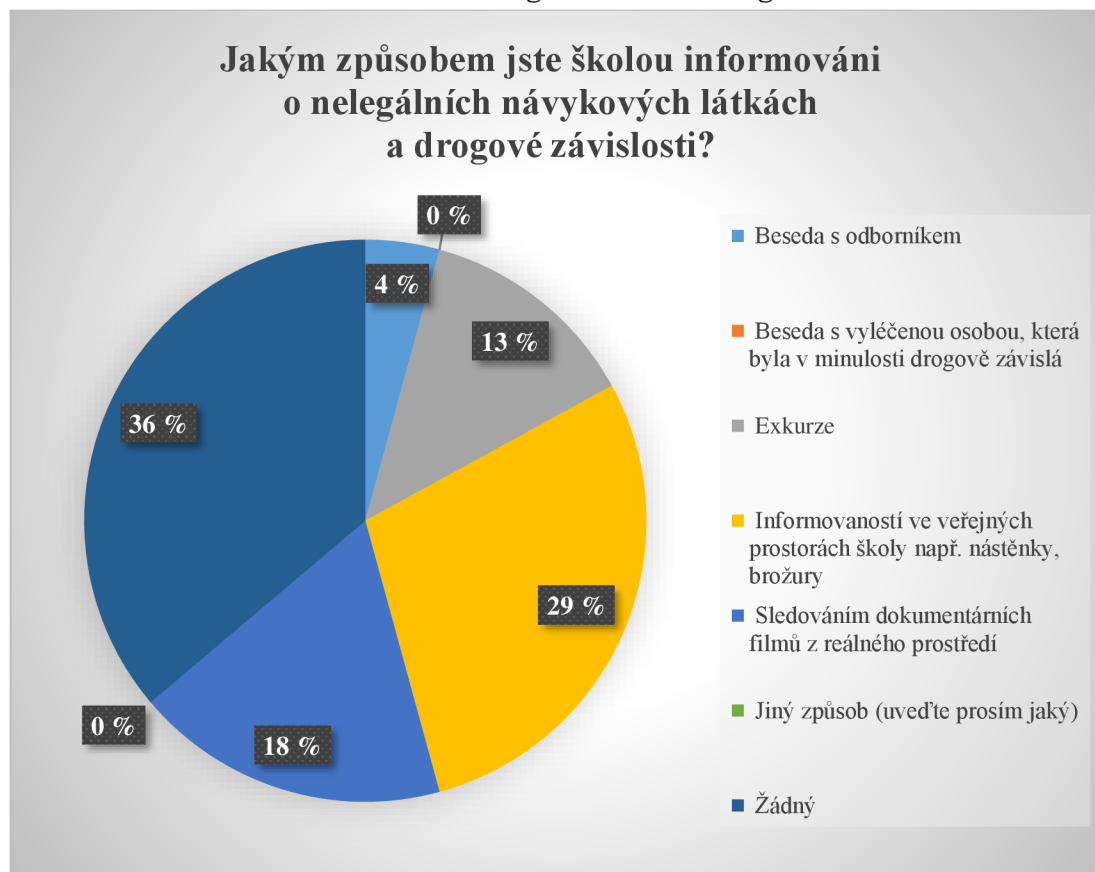

Zdroj: vlastní zpracování, 2022

Návykové látky mohou být pro mladé lidi velkým nebezpečím. Z Grafu č. 7 je zřejmé, že naprostá shoda v odpovědích žáků, které látky považují za návykové byla marihuana, léky, kofein, alkohol, tabák a nikotin (13 %), následovaly LSD (12 %), extáze (11 %), pervitin (11 %) a nepatrně benzin (5 %).

Otázka 11: Jakým způsobem jste školou informováni o nelegálních návykových látkách a drogové závislosti?

Graf č. 8 – Informovanost žáků o nelegálních NL a drogové závislosti

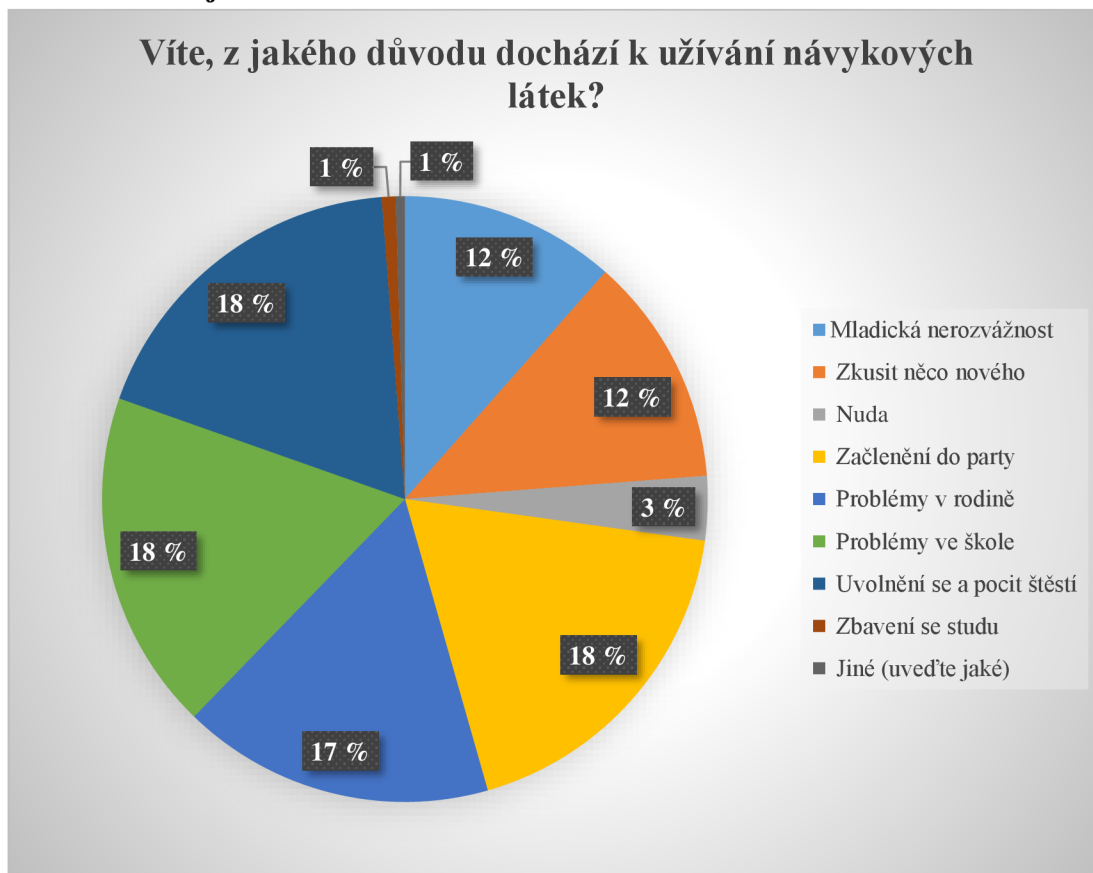

Zdroj: vlastní zpracování, 2022

Vyhodnocením odpovědí žáků na tuto otázku jsem zjistila, že žáci nejsou z větší části informováni vůbec (36 %), informováni jsou ve veřejných prostorách školy (29 %), sledováním dokumentárních filmů (18 %), na exkurzích (13 %). Jiný způsob, např. besedu s osobou vyléčenou z drogové závislosti, neuvedl nikdo. Škola by se určitě měla zaměřit na větší informovanost svých žáků o této tematice.

Otázka 12: Víte, z jakého důvodu dochází k užívání návykových látek?

Graf č. 9 – Co je dle žáků důvodem užívání NL

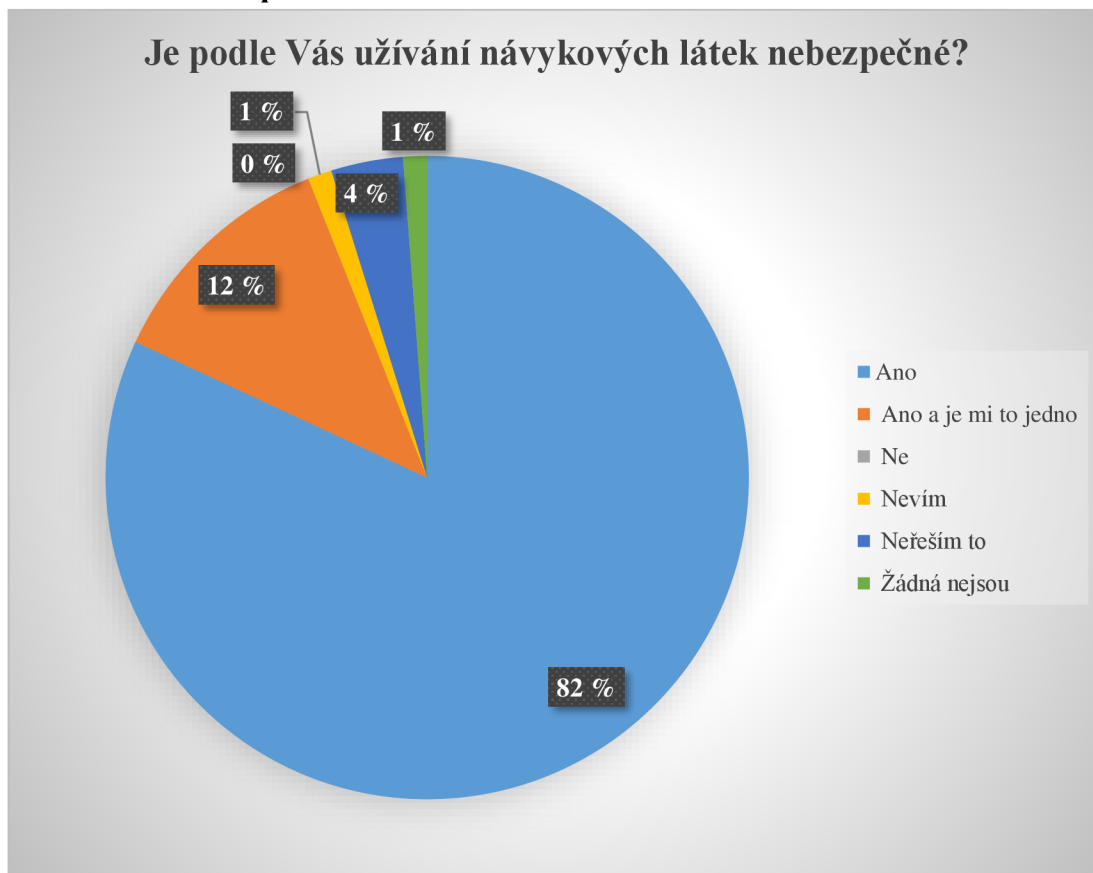

Zdroj: vlastní zpracování, 2022

Velká shoda v odpovědích na otázku, ve které měli žáci posoudit co je jejich názorů důvodem pro užívání návykových látek, byla snaha začlenit se do party, uvolnit se a navodit si pocít štěstí. Jako další důvody byly uvedeny problémy ve škole (18 %), problémy v rodině (17 %), touha zkusit něco nového a mladická nerozvážnost (12 %), nuda (3 %), zbavení se studu a psychické problémy (1 %). Zde je vidět, že působení vrstevníků je stále velkou hrozbou.

Otázka 13: Je podle Vás užívání návykových látek nebezpečné?

Graf č. 10 – Nebezpečí užívání NL dle žáků

Zdroj: vlastní zpracování, 2022

Jak je vidět z Grafu č. 10, většina žáků si je vědoma nebezpečí užívání návykových látek. Na otázku, zda je užívání návykových látek nebezpečné odpověděla většina, že ano (82 %), ano, ale je mi to jedno (12 %), zanedbatelné jsou odpovědi neřeším to (4 %), nevím a žádná nejsou (1 %). Nikdo z dotazovaných neodpověděl ne.

Otázka 14: Podle čeho poznáte člověka, který má problém se závislostí na návykových látkách?

Graf č. 11 – Příznaky závislého člověka dle žáků

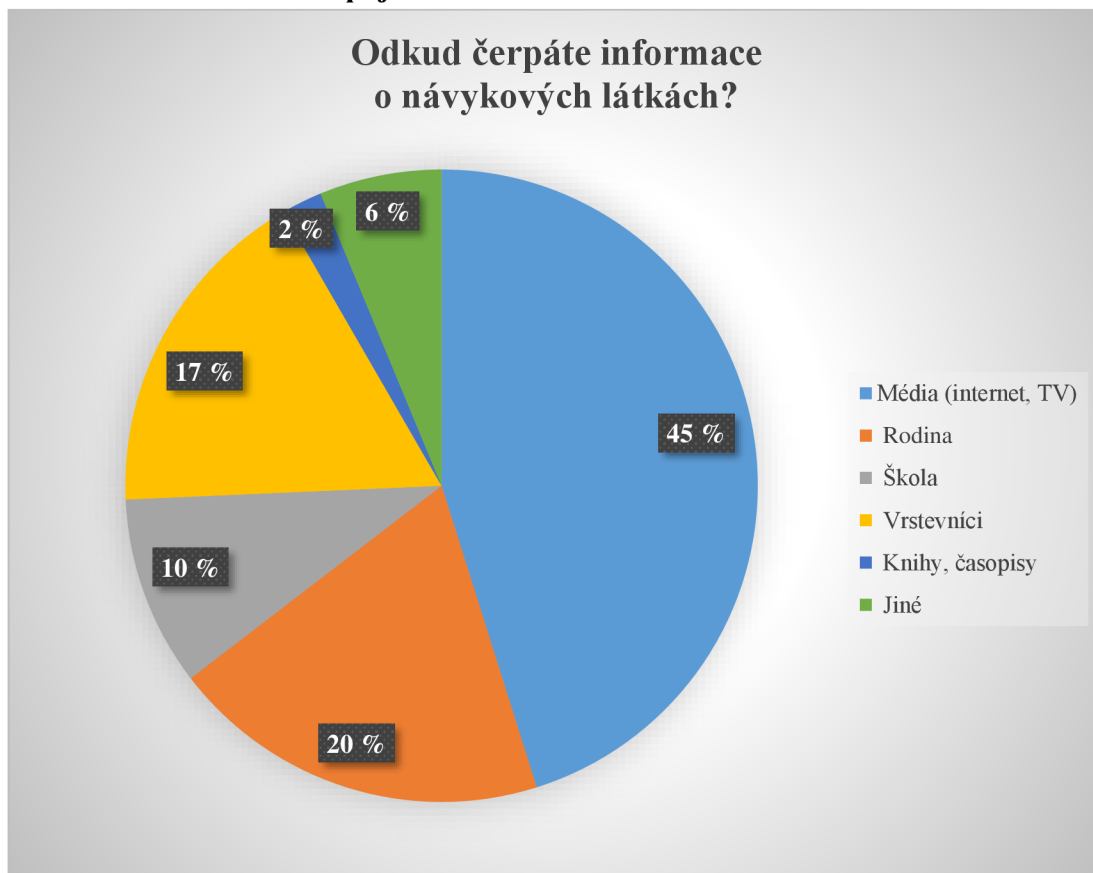

Zdroj: vlastní zpracování, 2022

Mezi nejčastější odpovědi na otázku, podle čeho se pozná závislost člověka na návykových látkách respondenti uváděli agresivní projevy (18 %), rozšířené zornice (16 %), třesení se (14 %), nervozita, problémy ve škole, rodině (10 %), pomalé reakce (9 %), ztráta zábran a zúžené zornice, zanedbaný vzhled (7 %). Menší procento žáků si myslí, že člověka závislého na návykových látkách nepoznává (7 %).

Otázka 15: Odkud čerpáte informace o návykových látkách?

Graf č. 12 – Kde žáci čerpají informace o NL

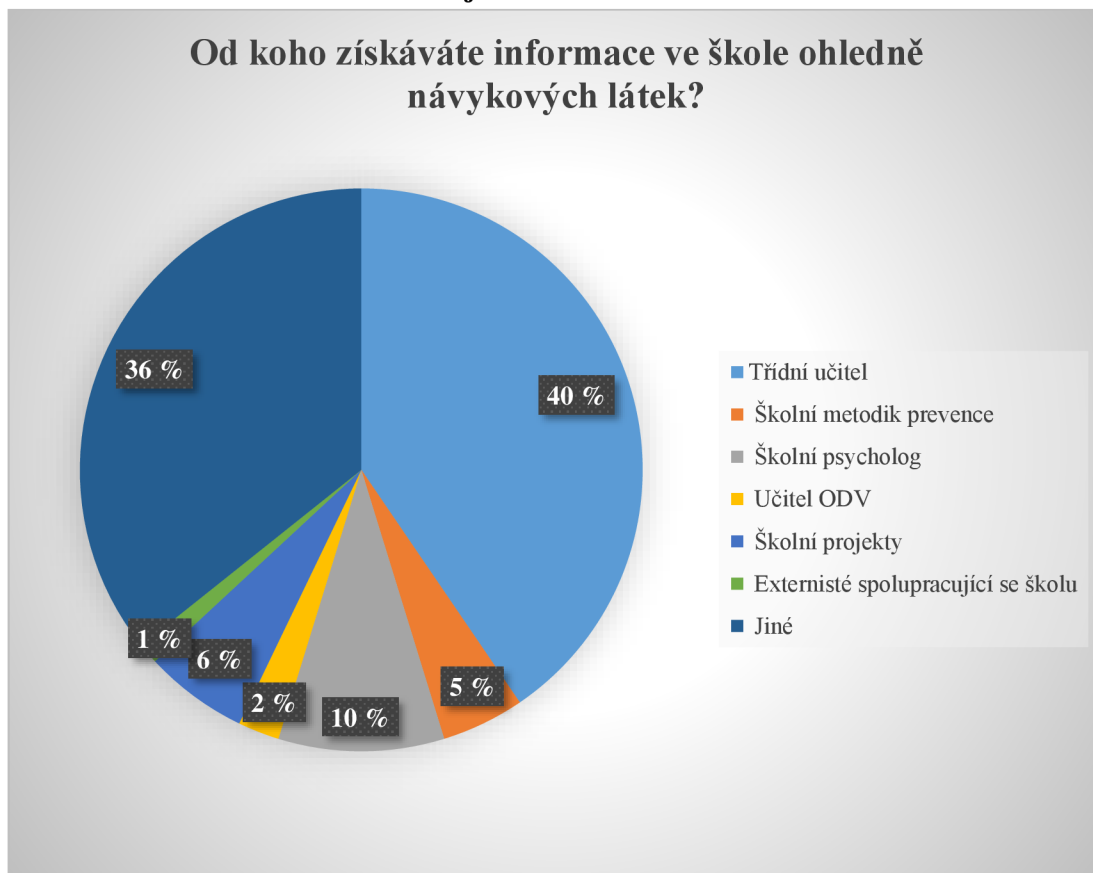

Zdroj: vlastní zpracování, 2022

Z odpovědí na otázku 15 vyplynulo, že největší informovanost je z médií (internet, TV) (45 %), následují informace od rodiny (20 %), vrstevníků (17 %), ze školy (10 %), z jiných zdrojů (6 %) a minimální zastoupení měly informace z knih a časopisů. Příjemným zjištěním bylo, že se někteří nebojí zeptat ve svých rodinách nebo že o tomto tématu společně diskutují.

Otázka 16: Od koho získáváte ve škole informace ohledně návykových látek?

Graf č. 13 – Od koho žáci získávají informace ve škole o NL

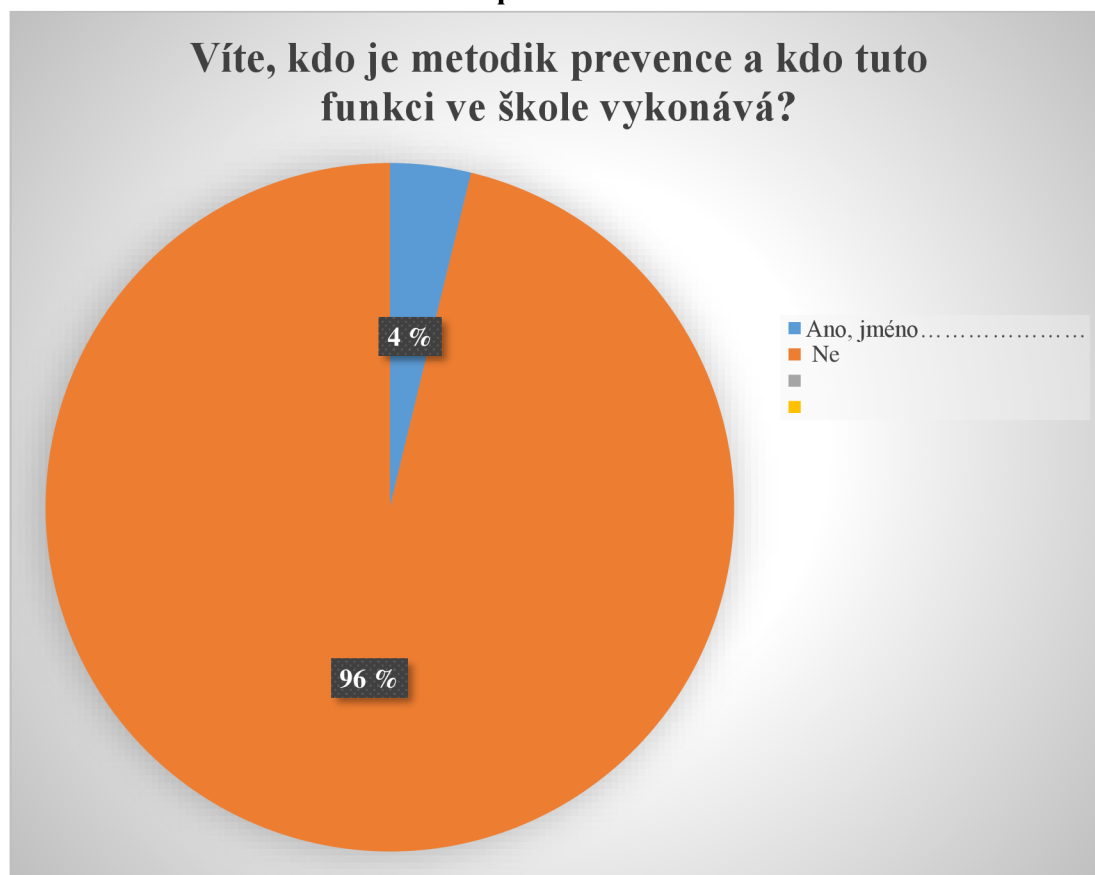

Zdroj: vlastní zpracování, 2022

Žáci odpověděli, že nejvíce informací ohledně návykových látek získávají ve škole od třídních učitelů (40 %), následují informace z jiných školních zdrojů (36 %), od školního psychologa (10 %), ze školních projektů (5 %), od školního metodika prevence (5 %), od externistů (1 %). Zde lze vyhodnotit otázku pozitivním přístupem třídních učitelů, že se věnují svým žákům a nějaké informace jim předají.

Otázka 17: Víte, kdo je metodik prevence a kdo tuto funkci ve škole vykonává?

Graf č. 14 – Vědí žáci o metodikovi prevence ve škole

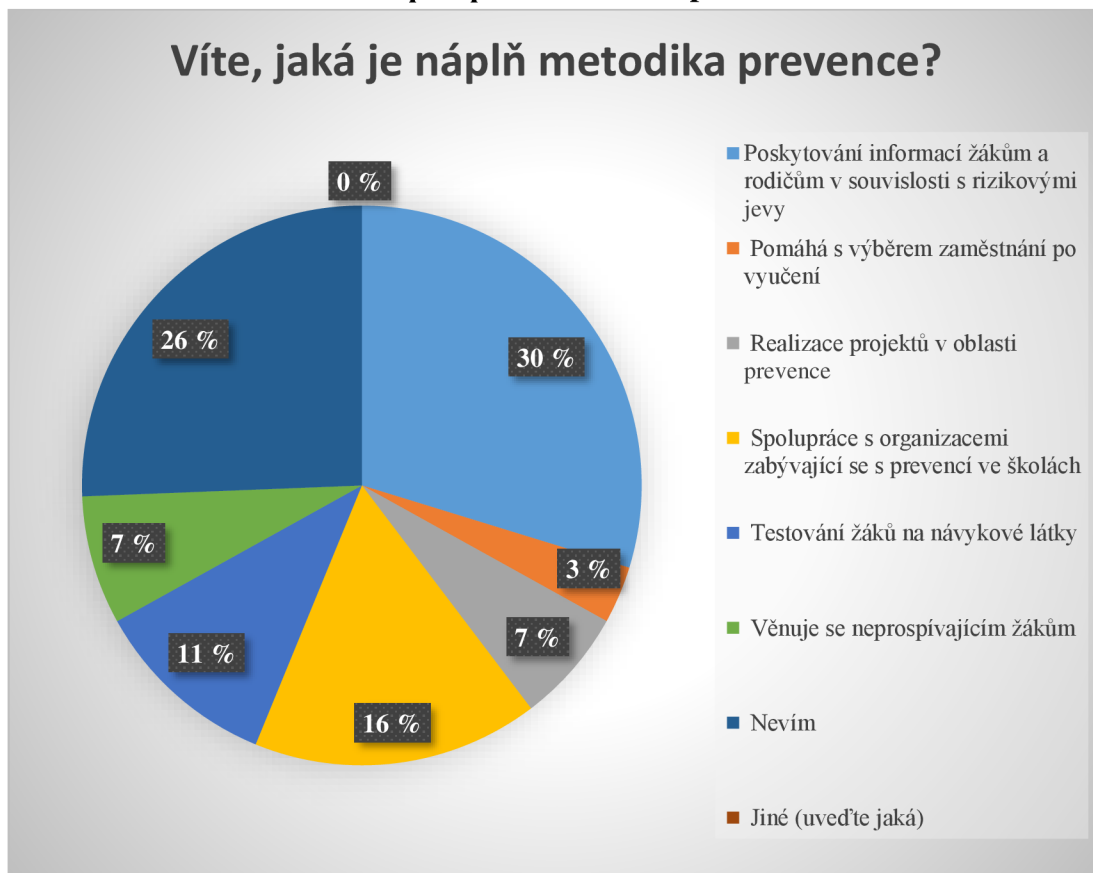

Zdroj: vlastní zpracování, 2022

U této otázky došlo k překvapivému zjištění, protože většina žáků (96 %) neví, kdo je metodikem prevence na jejich škole. Pouze (4 %) žáků ví, že nějaký metodik prevence ve škole je, ale neznají jeho jméno. Škola by se měla více zaměřit na seznámení žáků se školním metodikem prevence a jeho funkcí.

Otázka 18: Víte, jaká je náplň práce metodika prevence?

Graf č. 15 – Co žáci vědí o náplni práce metodika prevence

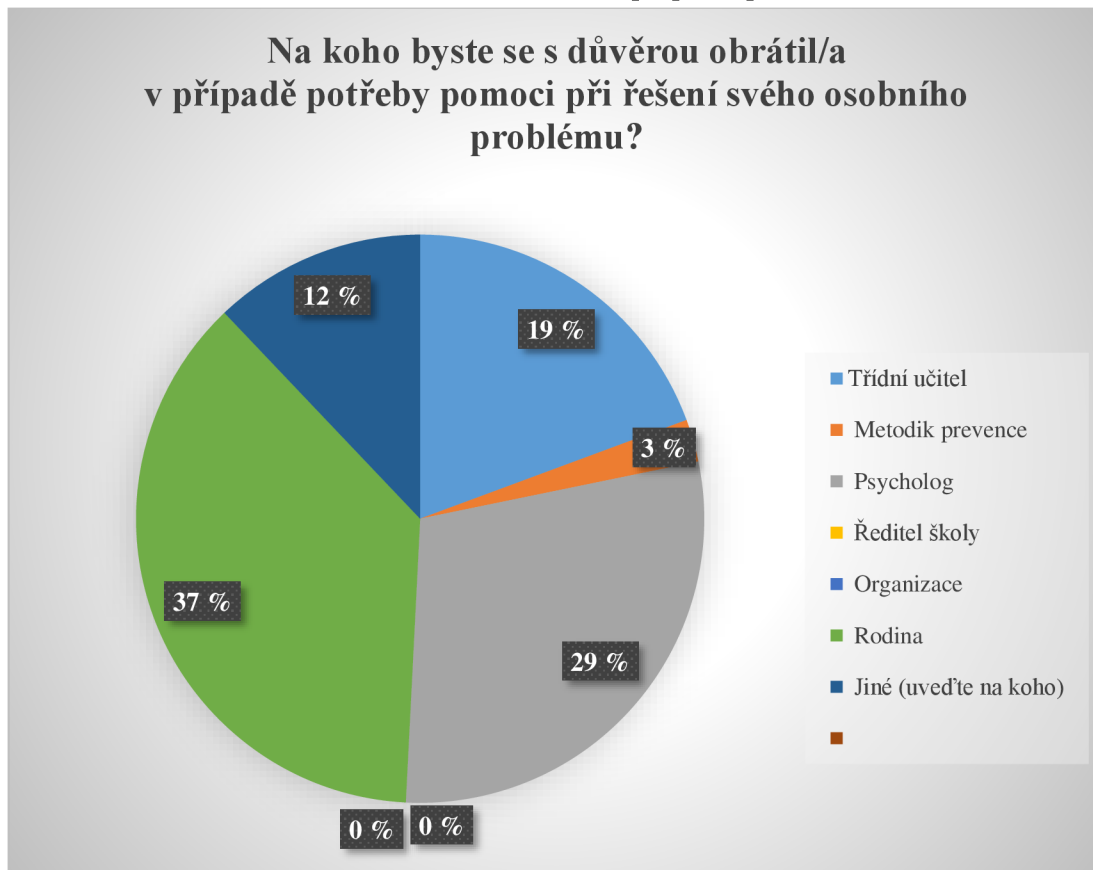

Zdroj: vlastní zpracování, 2022

Výsledky znázorněné v Grafu č. 15 ukázaly, že většina žáků si myslí, že poskytuje informace žákům a rodičům v souvislosti s rizikovými jevy (30 %), větší počet žáků neví (26 %). Dále žáci uvedli spolupráci s organizacemi zabývajícími se prevencí na školách (16 %), testování žáků na návykové látky (11 %), věnuje se péči o neprospívající žáky a realizaci projektů v oblasti prevence (7 %), pomáhá s výběrem zaměstnání (3 %). Nikdo neuvedl možnost, že by mohl mít jinou náplň, než které jsou uvedeny jako možnosti.

Otázka 20: Na koho byste se s důvěrou obrátil/a v případě potřeby pomoci při řešení svého osobního problému s návykovými látkami?

Graf č. 16 – Která osoba má u žáků důvěru v případě problému

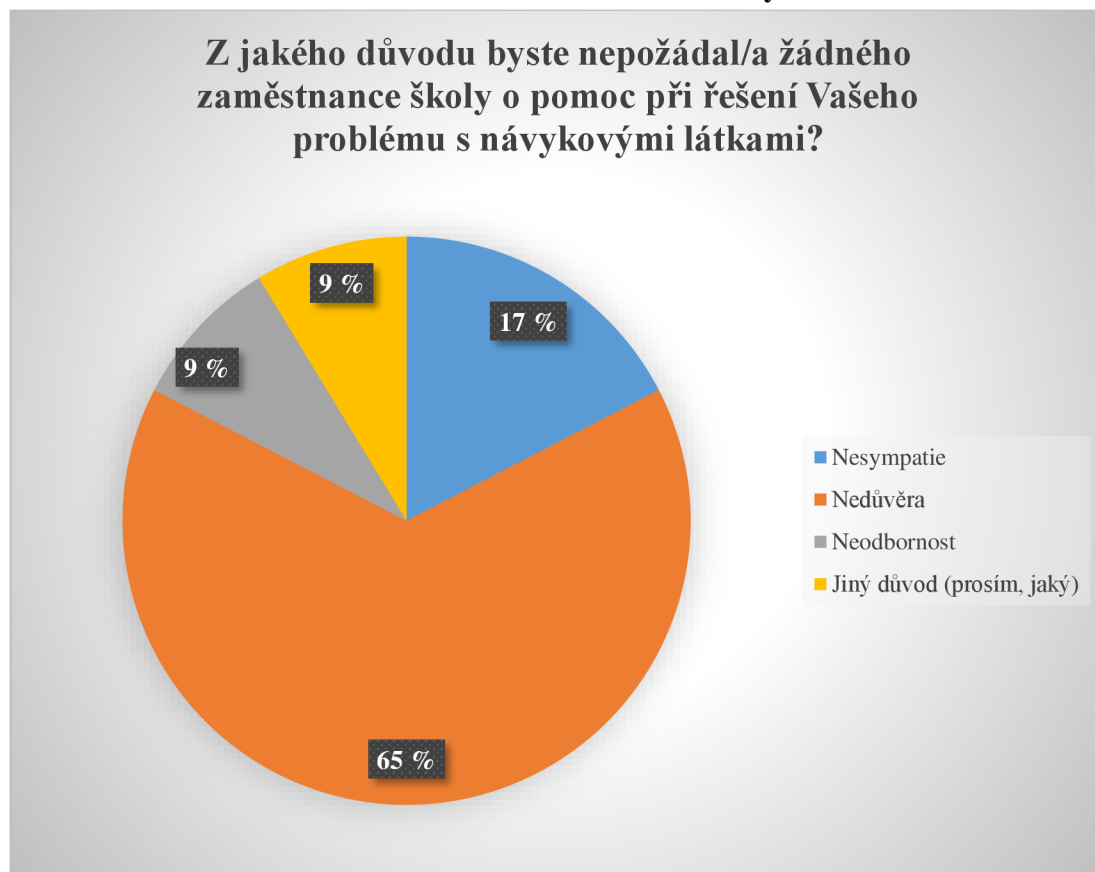

Zdroj: vlastní zpracování, 2022

Z výsledku vyplývá, že většina žáků stále ještě důvěruje své vlastní rodině a v případě potřeby by potíže řešili právě s ní (37 %), s psychologem by problém řešilo (29 %) žáků, s třídním učitelem (19 %), s někým jiným, než byly uvedené možnosti, by to řešilo (12 %) – byl by to kamarád nebo přítel. Na organizaci nebo ředitele školy by se neobrátil žádný žák.

Otázka 21: Z jakého důvodu byste nepožádal/a žádného zaměstnance školy o pomoc při řešení vašeho problému s návykovými látkami?

Graf č. 17 – Důvod žáků k neoslovení zaměstnance školy

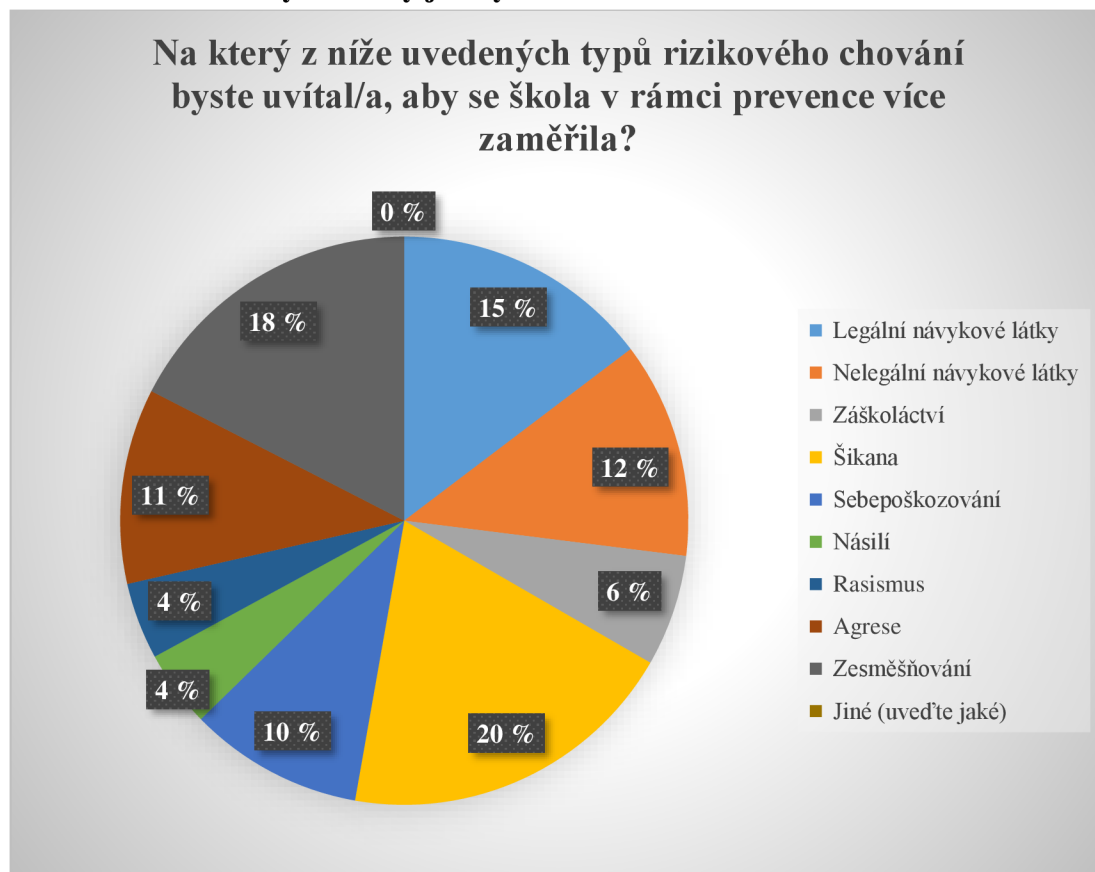

Zdroj: vlastní zpracování, 2022

Z Grafu č. 17 je vidět, že jako důvod k neoslovení zaměstnanců školy žáci nejčastěji uvádí, že v ně nemají důvěru (65 %), následuje nesympatie (17 %), neodbornost a jiný důvod (9 %), ale nikdo neuvedl jaký.

Otázka 22: Na který z níže uvedených typů rizikového chování byste uvítal/a, aby se škola v rámci prevence více zaměřila?

Graf č. 18 – Na který rizikový jev by se měla škola zaměřit

Zdroj: vlastní zpracování, 2022

Z Grafu č. 18 vyplývá, že nejvíce žáků by uvítalo, kdyby se jejich škola nejvíce zaměřila na prevenci mířenou na šikanu (20 %), zesměšňování (18 %), legální návykové látky (15 %), nelegální návykové látky (12 %), agresi (11 %), sebepoškozování (10 %), rasismus a násilí označil shodný počet žáků (4 %).

7.5.1 Vyhodnocení výzkumných otázek

Cílem dotazníkového šetření bylo zjistit odpovědi na předem stanovené výzkumné otázky.

- **Jaké jsou názory, znalosti a postoje žáků v oblasti návykových látek?**

Z dotazníkového šetření je zřejmé, že žáci mají dobré znalosti o návykových látkách. Většina dotazovaných (46 %) zařadila návykové látky vedoucí k závislosti a které mohou zároveň ovlivnit psychiku člověka. Za návykové látky shodně označili marihuanu, léky, kofein, alkohol, tabák a nikotin (65 %), následovaly LSD, extáze (23 %), pervitin (11 %). Za legální návykové látky považovali ve stoprocentní shodě alkohol, kofein a tabákové výrobky (73 %) a následovaly léky (20 %). Velká shoda byla u důvodu, který vede k užívání návykových látek. Jedním z důvodů je začlenit se do party a dosáhnout pocitu štěstí a uvolnění, řešit tímto způsobem problémy ve škole, problémy v rodině (71 %), zkusit něco nového a mladická nerozvážnost (24 %).

- **Jak probíhá prevence a informovanost žáků ohledně návykových látek na vybrané škole?**

Dle dotazovaných žáků je informovanost ze strany školy minimální (36 %). Nejvíce informací získávají od třídních učitelů (40 %) a jiných školních zdrojů (36 %). Některé informace mají z nástěnek ve veřejných prostorách školy (29 %) nebo z dokumentárních filmů (18 %). Většina žáků (96 %) ale neví, kdo je metodikem prevence na jejich škole, ale vědí, že poskytuje informace žákům a rodičům v souvislosti s rizikovými jevy (30 %). Nejčastějším zdrojem získávání informací je internet (45 %), informace získané od rodiny (20 %) nebo od vrstevníků (17 %). V případě své potřeby by se žáci obrátili s důvěrou spíše na svou rodinu (37 %) či psychologa (29 %) než na zaměstnance školy.

- **Jaké jsou potřeby žáků v oblasti prevence návykových látek?**

Dotazovaní žáci by rádi uvítali informovanost v rámci prevence legálních a nelegálních návykových látek (27 %) ze strany školy. Někteří již ale vidí větší problém v zesměšňování a záškoláctví, na něž u svých vrstevníků poukazují více než

na samotné riziko užívání návykových látek. Většinu informací si v dnešní době seženou již sami z běžně dostupných zdrojů.

7.6 Vlastní doporučení

Na základě výsledků z provedeného šetření vyplynulo, že žáci mají přehled o tom, co jsou návykové látky a jaká jsou rizika spojená s jejich užíváním. Ve škole, kde probíhalo výzkumné šetření, není užívání návykových látek nejčastějším rizikovým jevem, ale spadá do oblasti rizikových jevů, které se v minulém školním roce řešily nejčastěji. Škola má zpracovaný svůj Minimální preventivní program, na kterém se podílí školní metodička prevence, výchovná poradkyně a ředitel školy. V letošním školním roce je nově zastoupena i pozice školního psychologa. Prevence rizikového chování na školách je velmi náročná práce a neměla by spočívat pouze na školních preventistech. Šetření ukázalo, že je potřeba žákům zviditelnit jména školního metodika prevence a výchovného poradce. Navrhuji, aby byli metodik prevence, výchovný poradce a školní psycholog představeni na začátku školního roku třídními učiteli v rámci zahajovacích hodin. Žáci by měli být seznámeni s náplní práce každého z nich, včetně informace, kde a v jakou hodinu budou moci využít jejich konzultací. Překvapením je, že žáci využívají v letošním školním roce služby školního psychologa, který vykonává svou funkci nově, oproti zaměstnancům, kteří jsou na svých pozicích několik let, ale jejich služby a pomoc jsou využívány jen minimálně.

Ve svém minimálním programu má škola zanesena slabá místa a rizikové faktory, na které je třeba se zaměřit. Stejně tak má stanovené krátkodobé i dlouhodobé cíle, kterých by chtěla dosáhnout. Jedním z cílů je předcházet závislosti na návykových látkách. Někteří žáci experimentují a stávají se závislými kuřáky. Tato problematika je začleněna do výuky teoretických předmětů, a to občanské nauky, biologie, mikrobiologie, základů společenských věd a chemie. Pedagogové vysvětlí žákům působení návykových látek a doprovodí to ukázkovým filmem např. Katka, Řekni drogám ne, Piko aj. Poté následuje rozbor filmu a zodpovězení případných dotazů vztahujících se k tématu.

Návykové látky nejsou na prvním místě rizikových jevů školy, ale je třeba se zamyslet nad tím, proč se vůbec žáci uchylují k jejich užívání. Dle šetření se tím

snazí žáci řešit problémy ve škole, v rodině, chtějí zkusit něco nového nebo je to pomyslná vstupenka do party. Přechod ze základní školy na střední není úplně jednoduchý pro většinu žáků. Se změnou školy se mění nejen požadavky, ale zvláště sociální prostředí. Navrhovala bych adaptační dny pro první ročníky, kde se žáci lépe poznají, napomohou větší efektivitě výchovně vzdělávacího procesu, a především přispějí k prevenci nežádoucích rizikových jevů.

Doporučila bych projektový týden zaměřený na problematiku rizikového chování dané školy. Celý týden musí mít svůj harmonogram. Probíhaly by semináře určené žákům i pedagogům. Zapojeni by byli nejen žáci a pedagogové, ale také odborníci z praxe nebo osoby s drogovou minulostí. Probíhaly by diskuse, rozhovory, rozbory promítaných filmů, psychologické poradenství, umělecké aktivity a vlastní tvorba ze strany žáků. Během týdne by se promítaly krátkometrážní filmy, zaměřující se na problematiku šikany „Mezi stěnami“, „Na hraně“ – věnovaný problematice manipulace ve školním prostředí, dokument „Piko“ natočený podle skutečnosti, který zpracovává osudy mužů, jimž život ovlivnila droga, nebo „Requiem za sen“ a „Kokain“.

Z dotazníku vyplynula nedůvěra v zaměstnance školy, ale větší důvěra ve vlastní rodinu. Doporučovala bych interaktivní učení s podporou zájmu a zvědavosti žáků vhodnými zábavnými metodami, posilování sebedůvěry a vhodné programy řízené kvalifikovanými, interdisciplinárně orientovanými odborníky. Nestačí se ale spokojit pouze s přednáškovou formou. Žákům i rodičům by měl být představen školní metodik prevence, měli by být seznámeni s plánovanými akcemi školy a rodiče by měli být do akcí zainteresováni společně s žáky. Vhodné by bylo nabídnout žákům zajímavé a poutavé volnočasové aktivity, při kterých dojde k zapojení pedagoga a žáka v jiných situacích, než je formální interakce učitel – žák ve školním prostředí. Žák bude mít možnost poznat svého pedagoga z jiné stránky a v případě nabídnutí pomoci jeho podanou ruku přijmout.

Dalším doporučením je „Program pro kolektivy s projevy rizikového chování“. Dotazníkovým šetřením byl zjištěn rizikový jev zesměšňování, urážení a ztížená komunikace mezi žáky a pedagogy. Program je cíleně zaměřen na již zmíněné problémové chování žáků v kolektivu, ale poskytuje podporu i pedagogům. Cílem

není řešení problému třídy, ale vyjasnění si pohledu na nastalou situaci. Příprava setkání počíná setkáním se zástupcem školy, který popíše řešený problém a co očekává od vzájemné spolupráce. Následuje informovanost rodičů o zařazení žáků do programu. Poté probíhají 4 setkání v rozmezí dvou měsíců kolektivu, pedagoga a lektorů. Po skončení programu probíhá konzultace, za účelem zhodnocení spolupráce a naplnění cílů. Na programu se mi líbí vzájemná propojenost kolektivu. Očekávala bych od toho větší vzájemné porozumění mezi žáky a důvěru ve svého pedagoga.

Šetřením bylo zjištěno, že sami žáci mají představu o tom, na co se zaměřit v rámci prevence. Navrhují naslouchat potřebám žáků a zaměřit se na problém, který vzejde z jejich strany. Lze připravit dotazník, jehož prostřednictvím se žáci budou moci během roku anonymně vyjádřit. Využit lze předmět ICT, kde žáci navrhnou leták namířený na prevenci a sami si dohledají informace, prohloubí si znalosti a dovednosti, tím se zatraktivní vyučovaný předmět. Vhodné je zapojit žáky vyšších ročníků do přípravy projektového dne na téma prevence, který si sami navrhnou, připraví a zrealizují pro nižší ročníky.

Doporučením je uspořádat tematickou interaktivní přednášku s odborníky ze společnosti MP Education, s. r. o. Společnost se zabývá primární prevencí rizikového chování žáků, ale i zdravým životním stylem, rozvojem, technikami zvládnutí zátěžových situací nebo prohloubením psychosociálních dovedností. Jednou z přednášek je „Klíč ke vztahům“, která jim ukáže, jak budovat a vnímat sociální vztahy, jak vzájemně komunikovat nejen mezi vrstevníky, ale i s pedagogy v rámci vyučování, ale i při mimoškolních aktivitách. Seznámí se s možnými druhy konfliktů, z jakých příčin k nim dochází a vyzkouší si jejich možná řešení.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo zmapovat a zhodnotit současnou prevenci vybraného odborného učiliště, zjistit názory a postoje žáků v oblasti prevence a dle zjištěných poznatků poskytnout škole návrhy a doporučení pro prevenci rizikového chování.

Teoretická část byla zpracována na základě literární rešerše vysvětlením základních pojmů souvisejících s daným tématem. Jedná se o pojmy rizikové chování, prevence, adolescence, návykové látky a metodik prevence. V praktické části bylo uskutečněno dotazníkové šetření provedené mezi žáky 1., 2. a 3. ročníku vybrané školy a polostrukturovaný rozhovor s metodikem prevence. Cíle bakalářské práce byly naplněny zodpovězením výzkumných otázek na základě zpracovaných odpovědí z dotazníků.

Šetření ukázalo, že vybraná škola s rizikovým chováním větší problémy nemá. Dle metodičky prevence se jedná o ojedinělé případy, které se vyhodnocují individuálně. Škola usiluje o preventivní působení na žáky v rámci běžné výuky zařazením do tematických bloků, mimoškolními aktivitami a zároveň dobročinnou účastí na akcích, např. sbírkou „Den proti rakovině“, „Srdíčkový den“ aj., účastí na propagačních a prodejních akcích školy, jako jsou např. burzy škol, krajské dožínky, dny otevřených dveří, Fresh festival Pardubice aj. Vhodnou příležitostí jsou také projektové dny konané pro základní školy či příprava a organizace vyhlášených akcí pořádaných školou jako „Dny chleba“, „Pekař roku“ aj. V rámci školních i mimoškolních aktivit spolupracuje škola s Pardubickým krajem, s Pedagogicko-psychologickou poradnou Pardubice, OSPOD Pardubice aj.

Z dotazníků je zřejmé, že žáci mají přehled o návykových látkách a jsou si vědomi nebezpečnosti jejich užívání. Umí rozlišit legální a nelegální návykové látky a osobně se už sami s některým druhem setkali. Z výstupů dotazníkového šetření vyplývá, že žáci vědí, co je náplní práce metodika prevence, ale naopak vůbec nevědí, kdo tuto funkci na jejich škole vykonává. Jedním z dalších zjištění bylo, že většina dotazovaných žáků nemá důvěru v zaměstnance školy. Existuje mnoho činitelů, které působí na žáky negativně a můžou je zklamat. Pedagog vede výchovně vzdělávací proces a svým chováním působí na své žáky a vyvolává v nich určité emoce. Pedagog se musí chovat tak, aby získal důvěru žáků. Nesmí používat

agresivní komunikaci a způsobovat žákům psychickou bolest. Doporučila bych větší zapojení žáků na školních akcích, soutěžích a výletů, které zahrnují větší aktivitu při plánování, organizaci a zajištění celé akce. Nechat jim větší prostor pro realizaci, odpovědnost za odvedenou práci, umožnit jim zhodnotit celou akci, zatímco pedagog by zde působil pouze jako rádce. Žáci si budou vážit důvěry svého pedagoga, budou muset komunikovat v rámci své skupiny nebo třídy a mělo by to celé působit pozitivně. Měla by nastat vzájemná větší důvěra.

Doporučila bych pedagogům projevovat respekt k žákyním a žákům bez genderových předsudků, vyjadřovat jim větší důvěru a podporovat jejich sebedůvěru, zajímat se o jejich názory, pocity a nechat jim větší prostor pro jejich vyjadřování. Pedagog by měl udržovat soudržnost kolektivu, vzájemný respekt, toleranci a umět v klidu řešit případné konflikty. Vhodné by bylo vytvořit si společná pravidla s vymezením hranic chování ve třídě a jejich důsledné dodržování. Na otázku, kde měli žáci možnost volného vyjádření svého názoru, přiznali, že by spíše hledali pomoc u svého kamaráda, přítelkyně či přítele než u pedagoga. Největší důvěru mají ve své rodiny, kterým by se v případě osobního problému svěřili.

Na základě zpracování dotazníků od žáků bylo zjištěno, že jedním z největších problémů, na něž by se měla škola v rámci prevence zaměřit, je zesměšňování. Na škole pracuje výchovný poradce a metodik prevence s mnohaletou praxí, zkušenostmi a odpovídajícím vzděláním. Pedagog působí na své žáky celou svou osobností.

Jak jsem sdělila na začátku, škola má velice dobře zpracovaný Minimální preventivní program, ale ráda uvítala informace získané dotazníkovým šetřením k dalšímu využití. Škola tak zjistila, na co by se měla více zaměřovat při zpracování preventivního programu v příštím roce, jelikož výsledky byly pro ni překvapivé. Myslím si, že práce měla pozitivní přínos i praktické uplatnění pro školu, kde šetření probíhalo.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

MONOTEMATICKÉ PUBLIKACE

BĚLÍK, Václav a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Prevence rizikového chování žáků z pohledu pedagogů*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. ISBN 978-80-7435-726-8.

CIKLOVÁ, Kateřina. *Rizikové chování ve škole s vazbou na legislativní úpravu: rádce školního metodika prevence*. 2. vyd. Ostrava: EconomPress, 2016. ISBN 978-80-905065-9-6.

DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010. ISBN 978-80-244-2642-6.

EDWARDS, Griffith. *Záhadná molekula: mýty a skutečnosti o alkoholu*. Praha: Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-696-6.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada. Psyché, 2009. ISBN 978-80-247-2781-3.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6.

GILLERNOVÁ, Ilona a Lenka KREJČOVÁ. *Sociální dovednosti ve škole*. Praha: Grada. Pedagogika, 2012. ISBN 978-80-247-3472-9.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 978-80-717-8303-9.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada. Pedagogika, 2016. ISBN 978-80-247-5326-3.

JEDLIČKA, Richard a kol. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5447-5.

- JESSOR, Richard a Shirley L. JESSOR. *Problem behavior and psychosocial development: a longitudinal study of youth*. New York: Academic Press, 1977. ISBN 0-1-23847508.
- KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-793-4.
- KALINA, Kamil a kol. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada. Psyché, 2008. ISBN 978-80-247-1411-0.
- KNOTOVÁ, Dana a kol. *Školní poradenství*. Praha: Grada. Pedagogika, 2014. ISBN 978-80-247-4502-2.
- KOVAŘÍKOVÁ, Miroslava. *Krizové situace ve škole: bezpečnostní problematika ve školní praxi*. Praha: Grada. Pedagogika, 2020. ISBN 978-80-247-2731-8.
- KRULICHOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK a kol. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-860-3.
- KŘÍŽOVÁ, Ivana. *Závislosti: pro psychologické obory*. Praha: Grada. Psyché, 2021. ISBN 978-80-271-1754-3.
- LABÁTH, Vladimír. *Riziková mládež: možnosti potencionálních změn*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. Série učebnic pro obor sociální práce. ISBN 80-85850-66-4.
- MACEK, Petr. *Adolescence*. 2. upr. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.
- MIOVSKÝ, M. a kol. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Praha: Univerzita Karlova v Praze & Togga, 2012. ISBN 978-80-87258-89-7.
- MIOVSKÝ, Michal. Historie a současné pojetí školské prevence rizikového chování v ČR. In: MIOVSKÝ, Michal a kol., 2015. *Prevence rizikového chování ve školství*. 2. přeprac. vyd. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, s. 17-34. ISBN 978-80-7422-392-1.
- MRAVČÍK, Viktor a kol. *Zpráva o nelegálních drogách v České republice 2021*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2021. ISBN 978-80-7440-274-6.

ONDREJKOVIČ, Peter a kol. *Sociálna patológia*. Bratislava: Veda, 2009. ISBN 978-80-224-1074-8.

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika. ISBN 978-80-247-3470-5.

PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-567-7.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.

ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie*. 4. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0532-6.

SOBOTKOVÁ, Veronika a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3.

UNODC. *SCHOOLS: school-based education for drug abuse prevention*. New York: United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), 2004. ISBN 978-9-211481914.

VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 3., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0.

VALIŠOVÁ, Alena, Hana KASÍKOVÁ a Miroslav BUREŠ, 2011. *Pedagogika pro učitele*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3357-9.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

HOUDKOVÁ, Hana. *Závislost na návykových látkách* [online]. Havlíčkův Brod: Psychiatrická nemocnice Havlíčkův Brod [cit. 2023-02-20]. Dostupné z: <https://www.pnhb.cz/psychiatricke-texty/zavislost-na-navykovych-latkach>

MARTANOVÁ PAVLAS, Veronika. *Všeobecná x selektivní x indikovaná školská primární prevence* [online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání [cit. 2023-01-29]. Dostupné z: <http://archiv-nuv.npi.cz/t/co-je-skolska-primarni-prevence-rizikoveho-chovani/vseobecna-x-selektivni-x-indikovana-skolska-primarni-1.html>

MEDITORIAL, 2022. *Rozdělení drog* [online]. [cit. 2022-11-12]. Dostupné z: <https://www.substitutni-lecba.cz/rozdeleni-drog>

MŠMT ČR – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. *Národní soustava kvalifikací* [online]. [cit. 2022a-12-29]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/dalsi-vzdelavani/narodni-soustava-kvalifikaci>

MŠMT ČR – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. *Prevence rizikového chování* [online]. [cit. 2022b-11-29]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/prevence-ptj>

MŠMT ČR – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. *Metodické dokumenty (doporučení a pokyny)* [online]. [cit. 2023a-02-04]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

MŠMT ČR – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže* [online]. [cit. 2023b-02-04]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-doporuceni-k-primarni-prevenci-rizikoveho-chovani>

NZIP – Národní zdravotnický informační portál. *Závislosti a návykové látky: Nelegální návykové látky* [online]. Praha [cit. 2022-11-12]. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/kategorie/127-nelegalni-navykove-latky>

PRESL, Jiří. *Drogy* [online]. Praha: Medea Kultur [cit. 2023-01-10]. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/doc/drogy-poznej-sveho-nepriatele-2012.pdf>

SZÚ – Státní zdravotní ústav. *Návykové látky (drogy)* [online]. Praha [cit. 2022-11-12]. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/clanek/323-navykove-latky-drogy>

SPŠPaS – Střední průmyslová školy potravinářství a služeb Pardubice. *Charakteristika školy* [online]. Pardubice [cit. 2022-12-10]. Dostupné z: <https://www.spspas.cz/>

UNICEF. *Mladé hlasy: DĚTI A ŠTĚSTÍ* [online]. [cit. 2023-02-11]. Dostupné z: <https://www.unicef.cz/mlade-hlasy-2021-deti-a-stesti/>

PRÁVNÍ PŘEDPISY

Vyhláška č. 281/2001 Sb., Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, kterou se provádí § 9 odst. 3 písm. a) zákona č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon)

Vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků

Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů

Zákon č. 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1 – Co žáci považují za návykové látky	51
Graf č. 2 – Jaký rizikový jev se vyskytuje ve škole.....	52
Graf č. 3 – S jakým rizikovým jevem mají žáci zkušenost.....	53
Graf č. 4 – Co žáci považují za legální drogy	54
Graf č. 5 – Co si žáci myslí o nebezpečí a závislosti na návykových látkách	55
Graf č. 6 – Co si žáci myslí o působení návykových látek na člověka.....	56
Graf č. 7 – Které látky žáci považují za návykové	57
Graf č. 8 – Informovanost žáků o nelegálních NL a drogové závislosti	58
Graf č. 9 – Co je dle žáků důvodem užívání NL	59
Graf č. 10 – Nebezpečí užívání NL dle žáků	60
Graf č. 11 – Příznaky závislého člověka dle žáků	61
Graf č. 12 – Kde žáci čerpají informace o NL	62
Graf č. 13 – Od koho žáci získávají informace ve škole o NL	63
Graf č. 14 – Vědí žáci o metodikovi prevence ve škole	64
Graf č. 15 – Co žáci vědí o náplni práce metodika prevence	65
Graf č. 16 – Která osoba má u žáků důvěru v případě problému	66
Graf č. 17 – Důvod žáků k neoslovení zaměstnance školy	67
Graf č. 18 – Na který rizikový jev by se měla škola zaměřit.....	68

SEZNAM ZKRATEK

aj. – a jiné

HIV – Human Immunodeficiency Virus

IZS – Integrovaný záchranný systém

MPP – Minimální preventivní program

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

např. – například

NL – Návykové látky

NÚV – Národní ústav pro vzdělávání

NZIP – Národní zdravotnický informační portál

OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí

RVP – Rámcový vzdělávací program

SPŠPaS – Střední průmyslová škola potravinářství a služeb Pardubice

SRCH – D – Syndrom rizikového chování v dospívání

UNICEF – United Nations International Children's Emergency Fund

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Minimální preventivní program

Příloha č. 2 – Bezpečnostní plán

Příloha č. 3 – Krizový plán

Příloha č. 4 – Vzor dotazníku

Příloha č. 5 – Dotazník pro žáky